

UNIVERZITA TOMÁŠE BATI VE ZLÍNĚ
FAKULTA HUMANITNÍCH STUDIÍ
Institut mezioborových studií Brno

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Brno 2009

Daniel Sedláček

UNIVERZITA TOMÁŠE BATI VE ZLÍNĚ
FAKULTA HUMANITNÍCH STUDIÍ
Institut mezioborových studií Brno

**Postavení nezletilého pachatele a nezletilé oběti
v českém právu**

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Vedoucí bakalářské práce:
JUDr. Miroslava Kejdová, CSc.

Vypracoval:
Daniel Sedláček

Brno 2009

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci na téma „Postavení nezletilého pachatele a nezletilé oběti v českém právu“ zpracoval samostatně a použil jen literaturu uvedenou v seznamu literatury.

Bučovice 12. dubna 2009

Daniel Sedláček

Poděkování

Děkuji paní JUDr. Miroslavě Kejdové, CSc. za velmi užitečnou metodickou pomoc, kterou mi poskytla při zpracování mé bakalářské práce.

Také bych chtěl poděkovat své manželce Svatce za morální podporu a pomoc, kterou mi poskytla při zpracování mé bakalářské práce, a které si nesmírně vážím.

Daniel Sedláček

OBSAH

Úvod	2
I. Teoretická část	
1. Vymezení základních pojmů a základní legislativa	5
1.1 Vymezení základních pojmů	5
1.2 Základní právní úprava k problematice kriminality mládeže	9
1.3 Základní právní úprava k problematice nezletilých obětí kriminality	18
2. Charakteristika kriminality mládeže	23
2.1 Struktura, příčiny a podmínky kriminality mládeže	23
2.2 Nejčastější formy kriminality mládeže	26
2.3 Prevence kriminality mládeže	27
2.4 Poskytovaná právní ochrana nezletilým pachatelům	30
3. Charakteristika kriminality páchané na mládeži	36
3.1 Historický vývoj práv dětí a práv dětských obětí	36
3.2 Nejčastější formy kriminality páchané na mládeži	37
3.3 Děti jako svědci a oběti domácího násilí	40
3.4 Poskytovaná právní ochrana nezletilým obětem	41
3.5 Novináři a oběti trestných činů	43
4. Činnost státních a nestátních orgánů	45
4.1 Činnost orgánů činných v trestním řízení	45
4.2 Činnost orgánu sociálně právní ochrany dětí	46
4.3 Probační a mediační služba ČR	48
4.4 Činnosti intervenčních, krizových a poradenských center	50
II. Praktická část	
5. Výzkumné metody	52
5.1 Rozhovory	53
5.2 Statistické údaje	61
5.3 Shrnutí poznatků z praktické části	62
Závěr	63
Resumé	65
Anotace	66
Seznam použité literatury	67
Seznam příloh	69

Úvod

Kriminalita mládeže a trestná činnost páchaná na mládeži jsou v popředí zájmu společnosti a jsou velmi diskutovaným problémem.

Zločinnost neboli kriminalita je obecně chápána jako výskyt trestného chování, které je vyjádřeno souhrnem trestných činů spáchaných ve společnosti. Tento pojem je vymezen platným trestním právem, které stanoví, jaké protispolečenské chování se vzhledem ke své nebezpečnosti považuje za trestné činy. Kriminalita jako nechtěný produkt společnosti se stala celosvětovým problémem. Jak ve svém významu, tak i ve svých projevech, se stala produktem určité míry společenského života, závažnou poruchou chování, která narušuje sociální vztahy mezi jedinci.

Přestože vývojový trend kriminality mládeže zaznamenal od roku 1997 dlouhodobý pokles, neboť podíl mládeže na páchání trestné činnosti klesl, lze spatřovat zvyšující se kvalifikovanost mladých pachatelů, zejména pak jejich agresivitu až brutalitu používanou v protiprávním jednání. Tato jednání jsou zaměřena zejména na majetkové delikty. K zakrývání tohoto a ostatních druhů kriminality používají stále rafinovanější formy dosahující až profesionální úrovně. Velice nepříznivá je situace pokud jde o trestnou činnost páchanou na mládeži. Množství skutků, ale i počty pachatelů jsou alarmující, zejména pokud se jedná o násilnou a mravnostní trestnou činnost.¹

Zatímco se pozornost odborníků i veřejnosti po dlouhou dobu věnovala zejména pachatelům trestné činnosti, oběti zločinů zůstávaly “odstrčeny” na vedlejší koleji.

Trestný čin je pro oběť pouze počátkem, úvodním dějstvím, které zákonitě startuje následující nutné pochody. Jde o celý proces, který nazýváme “viktimizací“, tj. proces zraňování a poškozování jedince. Je-li obětí dítě, je celá problematika o to citlivější. Spolu se vznikem viktimologie (nauka o obětech trestných činů), jejíž vznik se datuje do druhé poloviny dvacátého století, začaly v různých zemích vznikat také organizace poskytující konkrétní pomoc obětem trestných činů. V té době bylo už totiž zřejmé, že trestný čin poškozuje oběť nejen fyzicky a materiálně, ale že může způsobit i vážnou psychickou újmu. Mnoho obětí kriminality potřebuje kvalifikovanou pomoc a péči, kterou lze psychologicky popsat jako integrací (přijetí a zpracování) traumatu.

¹ DVOŘÁČEK, Z., a kol. *Aktuální poznatky z činnosti služby kriminální policie a vyšetřování na úseku mládeže*, s. 5-7

Již v minulém století, kdy nauka o obětech trestných činů vznikala, byly děti označovány za zvláště zranitelné oběti. Jejich zvýšená zranitelnost plyne jednak z nižší schopnosti se bránit, ale především pak z faktu, že trestný čin zanechává v dítěti hluboké emocionální rány. Původně, ještě před vznikem viktimologie, se předpokládalo, že dětská psychika je natolik „plastická“, že si spontánně pomůže sama a dítě na nepříjemný zážitek brzo zapomene. Nyní však spolehlivě víme, že tomu tak není.¹

Cílem mé bakalářské práce je analyzovat činnost orgánů činných v trestním řízení, orgánů sociálně-právní ochrany dětí, popřípadě jiných státních a nestátních institucí, se zaměřením na poskytovanou právní ochranu dětem a mládeži, vzhledem k jejich postavení v trestním řízení, ať už v pozici pachatele nebo oběti. Současným cílem této práce je zjistit, zda je českým právním řádem více chráněn nezletilý pachatel nebo nezletilá oběť. Pokusím se také vystihnout některé socializační aspekty kriminality dětí a mládeže, přičemž se chci zaměřit na otázku, jak zlepšit a lépe směřovat činnosti zainteresovaných orgánů tak, aby bylo dosaženo vyšší míry úspěšnosti předcházení trestné činnosti mládeže a na druhé straně, aby byla poskytnuta adekvátní a kvalitní pomoc obětem trestných činů. V neposlední řadě, je také důležité poukázat na postoj naší společnosti k problémům v souvislosti s daným tématem.

Formulace hypotéz

V systému českého práva je poskytována větší ochrana nezletilým pachatelům, než nezletilým obětem.

Subjekty vstupující do kontaktu s nezletilými pachateli a oběťmi, jsou patřičně a odborně vzděláni a připraveni tak, poskytnout těmto osobám profesionální a srozumitelnou pomoc.

Kriminalita mládeže na okrese Vyškov, kde působím jako policista, má v posledních letech sestupnou tendenci.

¹ Čírtková, L., *Právo a rodina*, č. 5/2005, článek: *Dítě jako oběť trestného činu*, s. 12-13

Metodické zpracování bakalářské práce

Téma „Postavení nezletilého pachatele a nezletilé oběti v českém právu“ jsem si vybral z toho důvodu, že se jedná o velmi aktuální téma, které velice úzce souvisí s mojí profesí policisty. Domnívám se, že jsem schopen obohatit toto téma o své vlastní zkušenosti, připomínky, poznatky a postřehy, které čerpám z praxe při výkonu svého povolání a studia na Fakultě humanitních studií Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně, Institutu mezioborových studií v Brně. Svou práci bych rozvrhl do dvou základních bloků a to na část teoretickou a praktickou.

V teoretické části své práce, která je co do rozsahu nejobsáhlejší, chci použít metodu komparace a to s ohledem na postavení nezletilého pachatele a nezletilé oběti v českém právním řádu, dále metodu analýzy dostupných materiálů, zejména souvisejících zákonů a odborné literatury. Vymezím rozdíly mezi postavením nezletilých pachatelů a obětí, zejména s ohledem na činnost orgánů činných v trestním řízení, orgánů péče o mládež a dalších státních a nestátních institucí.

V praktické části budu aplikovat postup vědecko-empirický, zejména na základě poznatků a informací získaných z rozhovorů s policisty, s pracovníky probační a mediační služby, se státními zástupci, se sociálními pracovníky a pracovníky nestátních organizací (např. intervenčních a krizových center), popřípadě s dalšími lidmi, kteří se danou problematikou zabývají.

Tato práce není hloubkovou analýzou daného problému, ale spíše přehledným zhodnocením problematiky kriminality mládeže a kriminality páchané na mládeži, a to zejména jejího postupného vývoje v České republice, včetně aplikace a realizace v praxi. Bakalářská práce je rovněž určitým poohlédnutím za reálnými výstupy z dané problematiky a stanovení dalších postojů a cílů, jakožto možné ponaučení do budoucnosti.

1. Vymezení základních pojmů a základní legislativa

Před tím, než se zaměřím na podstatu zvoleného tématu, tedy postavení nezletilého pachatele a nezletilé oběti v českém právu, je zapotřebí si vymezit základní terminologii pro lepší pochopení mé práce a pro lepší orientaci v ní, jakož i zamezení možným nepochopením a nesrovnalostem. Současně se pokusím vyjmenovat a rozebrat základní legislativu k danému tématu a to jak de lege lata, tak de lege ferenda.

1.1 Vymezení základních pojmů

S používanými pojmy v této práci se můžeme setkat v mnoha právních předpisech, ať už se jedná o předpisy práva rodinného, občanského nebo trestního. Co se týká osobnostních pojmů, tak v rodinném právu se nejčastěji setkáváme s pojmem dítě a v právu občanském je to pojem fyzická osoba. V terminologii trestního práva se můžeme setkat s několika užívanými pojmy. Nejčastěji je zde pojednáváno o mládeži, osobách mladistvých a o dětech mladších patnácti let. V trestněprávní terminologii je rovněž velmi často, pro věkovou skupinu do patnácti let, užíván pojem nezletilý. Ve své práci však užitím tohoto pojmu, je myšlena skupina osob mladších osmnácti let. Mimo níže popsané pojmy vystihující určité postavení osob, uvádím v následujícím textu i další související a v práci velmi frekventované pojmy.

Osoby nezletilé “nezletilí” – pod tento pojem, lze zařadit nejen děti mladší patnácti let, tak jak tomu bývá v oblasti trestního práva, ale veškeré nedospělé osoby, tedy i jedince, kteří nedosáhli věku osmnácti let. Jedná se o terminologicky správnější označení, které používají mimo jiné např. i opatrovnické soudy¹. V podstatě stejnou kategorii osob, však vyjadřuje též pojem „mládež“, který je uveden, stejně jako další uvedené pojmy v ustanovení § 2 zákona č. 218/2003 Sb. o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže (*dále jen "zákon 218", popř. „zákon o soudnictví ve věcech mládeže“*).

Dítětem - se z hlediska rodinného práva rozumí nezletilá osoba. Dosažení zletilosti se pak řídí občanským zákoníkem. Podle Úmluvy se dítětem rozumí každá

¹ přímý odkaz na: http://www.profipravo.cz/index.php?page=article&id_category=176&id_article=251772&csur=9bbdee07

lidská bytost mladší 18 let, pokud podle právního řádu, jenž se na dítě vztahuje, není zletilostí dosaženo dříve, např. uzavřením manželství.

Dítětem mladším patnácti let - je ten, kdo v době spáchání činu jinak trestného nedovrší patnáctý rok věku. K dovršení patnáctého roku věku dochází až v den následující po dni patnáctých narozenin, tzn., že v den patnáctých narozenin je ve smyslu zákona 218 osoba ještě dítětem mladším patnácti let.

Mladistvým - je ten, kdo v době spáchání provinění dovrší patnáctý rok a nepřekročí osmnáctý rok svého věku. Za mladistvého je tedy možno považovat pachatele až dnem následujícím po dni jeho patnáctých narozenin a mladistvým je ještě v den svých osmnáctých narozenin.

Mládeží - se podle zákona 218 rozumí děti mladší patnácti let a mladiství

Ze shora uvedených zákonných citací je zjevné, že zákonodárce při označování provinilců z řad mládeže, kterou lze souhrnně označit i pojmem děti, používá u dětí ve věku od patnácti do osmnácti let, označení „mladiství“ a u dětí, které nedosáhly věkové hranice patnácti let, označení „dítě mladší patnácti let“.

Výše uvedených označení osob, se užívá a stanovuje se vždy od okamžiku, kdy provinilec spáchal trestné jednání (čin jinak trestný, provinění), nikoli od toho, kdy takové jednání je projednáváno.

Z uvedeného tedy vyplývá, že mladistvý pachatel, jenž se provinění dopustí nejpozději v den svých osmnáctých narozenin, neztrácí postavení mladistvého a je postihován podle hlavy druhé zákona 218 ve spojení s trestním zákonem. Obdobně i provinilec, který se dopustil činu jinak trestného nejpozději v den svých patnáctých narozenin, je trestně nezodpovědný a neztrácí postavení dítěte mladšího patnácti let. Zvláštní ustanovení zákona 218 se neužijí, jestliže se úkon provádí po dovršení devatenáctého roku věku osoby, proti níž se řízení vede.

Osoba blízká věku mladistvého – je pojmem právním, který je však často užíván kriminologií. V zákoně č. 140/1961 Sb. – trestní zákon, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „*trestní zákon*“) je uveden v ustanovení § 33 písm. b) jako jedna z polehčujících okolností při výměře trestu. Z pohledu počítání času je zpravidla vyjadřován jako časové období po dovršení 18. roku života, ve kterém lze fakultativně, za určitých podmínek, uplatnit zvláštní způsoby řízení proti mladistvému.¹

¹ CHMELÍK, J. a kol. *Mravnost, pornografie a mravnostní kriminalita*, Praha 2003, s. 16

Oběť trestného činu – je pojmem kriminologickým, resp. viktimologickým. Jelikož trestní právo tento pojem nezná, proto se s ním v trestním zákoně ani trestním řádu nesetkáme. S pojmem “oběť trestné činnosti” se můžeme setkat pouze v zákoně o peněžité pomoci obětem trestné činnosti.¹ Ve smyslu tohoto zákona je oběť trestné činnosti chápána jako výhradně fyzická osoba, které v důsledku se spácháním trestného činu vznikla škoda na zdraví, jakož i pozůstalý po oběti, v případě, že mu zemřelý poskytoval nebo byl povinnen poskytovat výživné. V trestním řízení může oběť trestného činu vystupovat v postavení oznamovatele, poškozeného nebo svědka.²

Protiprávním činem se rozumí trestný čin, provinění nebo čin jinak trestný.

Trestný čin – je čin nebezpečný pro společnost, jehož znaky jsou uvedeny v trestním zákoně.

Provinění - je trestný čin spáchaný mladistvým. Jde tedy pouze o jiné terminologické označení pro trestný čin, který byl spáchán mladistvým, nikoliv o odlišnou konstrukci trestného činu nebo samostatnou kategorii deliktů. Zákon 218 však na rozdíl od obecné definice trestného činu požaduje u materiální stránky provinění, vyšší stupeň společenské nebezpečnosti, neboť v ustanovení § 6 odst. 2 zákona 218 je uvedeno, že se nejedná o provinění, jestliže je spáchal mladistvý a stupeň společenské nebezpečnosti je malý.

Čin jinak trestný - je trestný čin spáchaný osobou mladší patnácti let. Jedná se tedy o čin nebezpečný pro společnost (v zákonem požadovaném malém stupni společenské nebezpečnosti) naplňující znaky provinění, který z důvodu nedostatku věku, přičetnosti nebo relativní přičetnosti v důsledku nedostatečné rozumové a mravní vyspělosti, není trestným činem.

Kriminalita - představuje velké množství různých druhů a typů jednání, které je z hlediska právní úpravy v naší zemi trestné tzn., že naplňuje skutkovou podstatu určitého trestného činu. Kriminalitu pak můžeme chápat jako souhrn trestných činů spáchaných na určitém území v určité době.

Delikvence, delikventní chování - z kriminalistického hlediska zahrnuje podstatně širší pojem než vyjadřuje pojem kriminalita, protože sem rovněž patří i činy jinak trestné, které spáchaly děti mladší patnácti let a současně i přestupky. Někteří psychologové uvádějí pojem delikvence jako agresi, zaměřenou proti společenským

¹ Zákon č. 209/1997 Sb. o poskytnutí peněžité pomoci obětem trestné činnosti

² ČÍRTKOVÁ, L., VITOUŠOVÁ, P. *Pomoc obětem (a svědkům) trestných činů*, s. 154

normám, např. proti rodičům, proti školnímu řádu aj. Pokud shrneme pojem delikvence či delikventní jednání, je zřejmé, že se jedná o takové jednání, které se neslučuje s uznávanými normami společnosti.

Opatření - tento pojem nahrazuje v zákoně 218 pojem trest, jedná se rovněž o sankci, ale ta má obsahovat prvky ochranné a výchovné. Zákon 218 odděleně upravuje opatření ukládaná mladistvým (výchovná opatření, ochranná opatření, trestní opatření) a opatření, které lze uložit osobám mladším patnácti let (dohled probačního úředníka, zařazení do terapeutického, psychologického nebo jiného výchovného programu ve středisku výchovné péče, ochranná výchova).

Orgány činnými podle zákona 218 jsou policejní orgány, státní zástupci a soudy pro mládež. Policejními orgány jsou podle § 12 odst. 2 trestního řádu především útvary Policie České republiky.

Soudem pro mládež - je zvláštní senát anebo v zákonem stanovených případech předseda takového senátu nebo samosoudce příslušného okresního, krajského, vrchního a Nejvyššího soudu,

Obecným soudem - jiný senát nebo samosoudce téhož soudu nebo jiný soud, který neprojednává protiprávní činy mládeže.

Viktimologie – je nauka o obětech trestných činů

Viktimize – označuje proces zraňování a poškozování jedince, při němž se člověk stává obětí trestného činu, dělíme ji na primární a sekundární:

a) *primární viktimize* – zahrnuje dění, které je spojené bezprostředně s trestným činem, přičemž oběti vzniká určitá primární újma způsobená pachatelem. Zpravidla jde o poškození, která jsou přímým a bezprostředním důsledkem trestného činu.

b) *sekundární viktimize* – je velmi častá, avšak "nepovinná" fáze viktimize. Jedná se o druhotnou fázi zraňování a dochází k ní až v době po spáchání trestného činu, nesouvisí tak přímo s konáním pachatele. Za typické zdroje sekundární viktimize obětí jsou orgány činné v trestním řízení, média, okolí oběti apod. Oběť se tak musí vyrovnat nejen s újmou způsobenou pachatelem, ale i s emocionálními ranami.

1.2 Základní právní úprava k problematice kriminality mládeže

Text uvedený v této kapitole není hloubkovou sondou v dané problematice, ale stručnou vstupní informací do problematiky trestní odpovědnosti mládeže z hlediska recentní právní úpravy, kdy po mnoha letech, či spíše desetiletích, je opět tato problematika zachycena v samostatném zákoně, kterým je **zákon o soudnictví ve věcech mládeže**, který je účinný od 1.1.2004. Tento zákon se ve své podstatě stal součástí souboru právních norem, nazývaných prameny trestního práva.

Počátky historie vzniku speciálního zákona, který se zabývá odpovědností mládeže za protiprávní činy na našich podmínkách, je možno datovat do roku 1931, kdy na našem území (avšak pouze do roku 1938) platil zákon č. 48/1931 Sb. z. a n., o trestním soudnictví nad mládeží. V době od vzniku Československé republiky v roce 1918, byl v platnosti na území Čech, Moravy a Slezka rakouský trestní zákoník z roku 1852, který u nás tvořil prozatímní platné trestní právo. Následně vzniklý zákon č. 48/1931 Sb., který byl podle tehdejších odborníků z oblasti trestního práva považován za velmi progresivní a zdařilý, upravoval danou problematiku velmi podobně, jako současná právní úprava zákona 218.

Nově vzniklý zákon 218 navazuje na již zmiňovaný zákon z roku 1931 a zároveň čerpá zkušenosti z jiných států, ve kterých je samostatný zákon v dané problematice účinný již po desetiletí. Jedná se např. o zkušenosti z Nizozemí (1921), Dánska (1922), Německa (1923), Švédska (od r. 1924), Španělska (1925), Itálie (1926), Francie (1927), Rakouska (1928).¹

Zákon 218 je *lex specialis* ve vztahu k obecným právním předpisům, především k trestnímu zákonu, zákonu č. 141/1961Sb., o trestním řízení soudním, ve znění pozdějších předpisů (*dále jen "trestní řád"*), zákonu č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů (*dále jen "zákon o rodině"*), zákonu č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů (*dále jen "zákon o sociálně-právní ochraně dětí"*), zákonu č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů (*dále jen "občanský soudní řád"*), zákonu č. 40/1964 Sb. občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů (*dále jen "občanský zákoník"*).

¹ DVOŘÁČEK, Z., a kol. *Aktuální poznatky z činnosti služby kriminální policie a vyšetřování na úseku mládeže*, s. 21

Účel zákona 218

Juvenilní kriminalita bezesporu patří k nejnebezpečnějším sociálně patologickým jevům a její přijatelné řešení má zásadní vliv na zdravý vývoj společnosti. Cílem zákona 218 je dosažení optimálních výsledků v oblasti zamezování delikvence mládeže, zejména pak metodami pozitivního působení.

Důraz je kladen na výběr vhodného opatření, které má přispět k žádoucímu sociálnímu vývoji dospívající mládeže, čímž se sleduje zejména snížení rizika dalšího páchání trestné činnosti.

Základním účelem zákona 218 je vyčlenění samostatné právní normy upravující způsob zacházení s dětmi mladšími patnácti let a mladistvými, kteří se dopustili kriminálního jednání.

Účel zákona 218 ve své podstatě předpokládá:

- akcent na prevenci páchání protiprávních činů,
- významné posílení účinných prevenčních opatření tak, aby se pachatel protiprávních činů, tedy dítě mladší patnácti let nebo mladistvý, do budoucnosti takových činů zdržel a našel si společenské uplatnění odpovídající jeho schopnostem a rozumovému vývoji,
- zapojení mladistvého pachatele do procesu odčinění újmy, která vznikla jeho protiprávním jednáním,
- preference výchovných a léčebně ochranných prvků nápravy,
- dominantní postavení speciálních soudů mládeže a specializace orgánů činných v trestním řízení,
- posílení úlohy orgánu sociálně-právní ochrany dětí a probační a mediační služby,
- náprava nedostatečné diferenciací trestní odpovědnosti mládeže,
- v závislosti na věkové zvláštnosti mládeže preference alternativních opatření zejména výchovných.

Zákon 218 jakožto speciální právní norma skýtá následující základní principy:

- aktivní přístup, participace pachatele na odstranění škodlivého následku (*spáchal jsi protiprávní čin, sám se musíš přičinit, abys jej odčinil*),

- subsidiárnost (respektování pravomocí organizačně nižších úrovní) represe, dominantní postavení výchovného principu, trest jako "ultima ratio",
- princip restorativní justice - obnovující justice, důraz na práva oběti na odčinění škodlivého následku,
- princip ochrany mládeže,
- individuálnost řešení trestní věci se zřetelem na všechny okolnosti činu, osobu dospívajícího pachatele a jeho zdravotní stav,
- dospívající pachatel musí vždy nést za své chování následky přiměřené věku a dosaženému stupni vývoje,
- zvláštní ustanovení zákona 218 se neuzijí, jestli-že se úkon provádí po dovršení devatenáctého roku věku osoby, proti níž se řízení vede.

Systematika zákona 218

Zákon 218 je sestaven tak, že obsahuje jednak obecná ustanovení (předmět a účel zákona, vymezení některých pojmů a základních zásad, tato ustanovení jsou závazná pro interpretaci a aplikaci zákona, včetně vymezení vztahu tohoto zákona k ostatním právním normám), dále obsahuje trestně hmotně právní normy (v oblasti základů trestní odpovědnosti, sankcí a jejich výkonu) a nakonec trestně procesní normy (upravující zejména procesní postup v řízení v trestních věcech mladistvých), speciálně je pojednáno i o řízení ve věcech dětí mladších patnácti let a dále zde jsou ustanovení přechodná a závěrečná, včetně změny souvisejících zákonů.¹

Základní zásady zákona 218

"Co nejméně trestati, co nejvíce vychovávat, a je-li nutné trestati, pak i trestem vychovávat a polepšovat".² Tato vůdčí zásada zákona o trestním soudnictví nad mládeží z roku 1931 byla ve své podstatě převzata i do nového zákona o soudnictví ve věcech mládeže, jehož hlavní účel spočívá v tom, aby opatření ukládaná mladistvým, vedla zejména k vytvoření podmínek pro sociální a duševní rozvoj mladistvého, se zřetelem k jeho dosaženému stupni rozumového a mravního vývoje, osobním

¹ DVOŘÁČEK, Z. a kol. *Aktuální poznatky z činnosti služby kriminální policie a vyšetřování na úseku mládeže*, s. 22-23

² ZEŽULOVÁ, J. *Trestní zákonodárství nad mládeží*, Brno: Masarykova univerzita, 2007, s. 36

vlastnostem, k rodinné výchově a k prostředí, z něhož pochází, dále pak jeho ochrana před škodlivými vlivy a předcházení dalšímu páchaní provinění.

Všechny nově koncipované zásady vycházejí z principu, že všechna opatření, postupy a prostředky upravené zákonem 218 je třeba využít k obnovení narušených sociálních vztahů, integraci mladistvého do širšího sociálního prostředí a k prevenci zločinnosti.

Základní zásady spočívají v :

- zákazu retroaktivity se zdůrazněním výchovné úlohy řízení tak, aby sankce a způsob jejich ukládání, směřovaly především k obnovení narušených sociálních vztahů, začlenění dítěte mladšího patnácti let nebo mladistvého do rodinného a sociálního prostředí a k předcházení protiprávním činům,
- podpůrné roli represe a zvýraznění úlohy výchovných opatření, jejichž smyslem je obnovení narušených sociálních vztahů a přispění k předcházení protiprávním činům
- individuálním přístupem při ukládání opatření vzhledem k věku, rozumové a mravní vyspělosti, zdravotnímu stavu osoby, které je ukládáno, jakož i k jejím osobním, rodinným a sociálním poměrům, a musí být přiměřené povaze a stupni nebezpečnosti spáchaného činu, včetně respektování zákazu diskriminace, jak po stránce politické, národní, sociální či náboženské,
- přiměřeném a preventivně působícím vedení řízení s ohledem na věk, zdravotní stav, rozumovou a mravní vyspělost osoby, proti níž se vede, aby její další vývoj byl co nejméně ohrožen a aby projednávané činy a jejich příčiny i okolnosti, které je umožnily, byly náležitě objasněny a za jejich spáchání byla vyvozena patřičná odpovědnost. Orgány činné v tomto řízení spolupracují s příslušným orgánem sociálně-právní ochrany dětí,
- ochraně soukromí osoby proti níž se řízení vede, zejména jejího soukromí a osobních údajů, aby každá taková osoba byla chráněna před škodlivými vlivy, včetně respektování presumpce nevinny,
- rychlosti řízení tak, aby protiprávní čin dítěte mladšího patnácti let nebo mladistvého, byl soudem pro mládež projednán bez zbytečného odkladu a v přiměřené lhůtě,
- respektování zásady specializace, což ve své podstatě předpokládá, že orgány činné v trestním řízení a úředníci probační a mediační služby, působící v trestních věcech mládeže, musí mít zvláštní (odbornou) průpravu pro zacházení s mládeží,

- odčinění škodlivého následku způsobeného poškozenému protiprávním činem, popřípadě přiměřené zadostiučinění směřující k jeho odčinění.

Trestní odpovědnost mladistvých

Zákon o soudnictví ve věcech mládeže v počátcích své účinnosti nepřinesl veřejností očekávané snížení věkové hranice trestní odpovědnosti, která je nadále spojována s dovršením patnáctého roku věku. Ustanovení § 5 odst. 1 zákona 218 však přineslo průlom do pojetí tzv. *absolutní trestní odpovědnosti*. Nově totiž stanovilo, že mladistvý, který v době spáchání činu nedosáhl takové rozumové a mravní vyspělosti, aby mohl rozpoznat nebezpečnost svého činu pro společnost nebo ovládat své jednání, není za tento čin trestně odpovědný.

Hmotně právní úprava problematiky trestní odpovědnosti je zakotvena v hlavě druhé, v dílech 1-6 zákona 218. Je zde pojednáváno o trestní odpovědnosti mladistvých, zejména je zde modifikována otázka příčetnosti a to v souvislosti s přihlédnutím k již shora uvedené rozumové a mravní vyspělosti mladistvého pachatele. Otázka příčetnosti je ve vztahu k věku pachatele problémem, který se vyvíjel po staletí. Např. na přelomu 19. a 20. století v rámci věku do dvaceti let delikventa byla rozlišována tato období:

- období naprosté nezodpovědnosti - věk dětský, příčetnost pachatele byla vyloučena, platí nevyvratitelná domněnka nepřičetnosti,
- období pochybné příčetnosti, příčetnost mohla být za zvláštních okolností vyvrácena,
- období mírnějšího trestu.¹

Současná právní úprava v podobě zákona 218 uvádí, že mladistvý je zásadně příčetný, tj. trestně odpovědný. Zákon 218 však respektuje skutečnost, že stupeň rozumové a mravní vyspělosti pachatele, zejména toho ve věku okolo patnácti let, je u jednotlivých mladistvých velmi rozdílný. Proto stanovuje podmínku podmíněné příčetnosti, která je odvislá od dosaženého stupně intelektuálního a mravního vývoje této osoby. Je poté na osobě konající prověřování trestné činnosti, zpravidla policistovi, aby tuto skutečnost rozpoznal a na jejím základě přistoupil či nepřistoupil, v souladu ze zákonem 218, k příbrání znalce k vyšetření duševního stavu mladistvého nebo dítěte mladšího patnácti let.

¹ ZEZULOVÁ, J. *Trestní zákonodárství nad mládeží*. Brno: Masarykova univerzita, 2007, s. 23

Zákon 218 v dílu druhém rovněž upravuje podmínky zániku trestnosti, jedná se o modifikaci ustanovení trestního zákona, čímž samozřejmě pro mladistvého nevyřadila možnost využití zániku trestnosti podle této obecné normy. Kromě toho však je možné využití ustanovení o účinné lítosti a to za podmínek stanovených § 7 zákona 218, který ve své podstatě vychází z obecné normy, avšak s tím rozdílem, že již relevantní pokus mladistvého pachatele o napravení jím způsobeného následku je možno brát (za předpokladu splnění dalších podmínek) jako účinnou lítost s možností zániku trestnosti.

Vzhledem k tomu, že zvláště důležitá je u této skupiny pachatelů včasná reakce na spáchané provinění, zákon 218 rovněž upravuje promlčecí doby, kdy nejdelší promlčecí doba je 10 let za provinění, kde je možno uložit výjimečný trest, 5 let je promlčecí doba u provinění, kde je horní hranice trestu nejméně deset let a 3 roky u ostatních provinění.

Opatření ukládaná mladistvým

Opatření ukládaná mladistvým jsou zakotvena v ustanoveních §§ 9 až 14 zákona 218, kde je mj. uveden účel opatření: „Účelem opatření vůči mladistvému je především vytvoření podmínek pro sociální a duševní rozvoj mladistvého se zřetelem k jím dosaženému stupni rozumového a mravního vývoje, osobním vlastnostem, k rodinné výchově a k prostředí mladistvého, z něhož pochází, i jeho ochrana před škodlivými vlivy a předcházení dalšímu páčání provinění.“¹

Mladistvému lze uložit pouze tato opatření :

- a) výchovná opatření,
- b) ochranná opatření a
- c) trestní opatření.

Výchovná opatření - mohou být mladistvém uložena, za předpokladu upuštění od trestního opatření nebo podmíněném upuštění od trestního opatření a k dosažení účelu zákona 218. Dovoluje-li to povaha výchovných opatření, je možné je použít vůči mladistvému i vedle uloženého ochranného nebo trestního opatření nebo v souvislosti se zvláštními způsoby řízení. Výchovná opatření lze uložit nejdéle na dobu současně stanovené zkušební doby u podmíněného odsouzení nebo podmíněného odložení peněžitého opatření, jsou-li ukládána samostatně nebo vedle jiného ochranného nebo trestního opatření, lze je uložit nejdéle na dobu tří let.

¹ ust. § 9 odst. 1 zákona o soudnictví ve věcech mládeže

Výchovná opatření jsou uvedena v §§ 15 až 20 zákona 218, jedná se o :

- a) dohled probačního úředníka,
- b) probační program,
- c) výchovné povinnosti,
- d) výchovná omezení,
- e) napomenutí s výstrahou.

Výchovná opatření lze uložit mladistvému pouze s jeho souhlasem po náležitém poučení o právech obviněného mladistvého, o podstatě a účelu výchovného opatření.

Ochranná opatření – jsou taková opatření, jejichž účelem je kladně ovlivnit duševní, mravní a sociální vývoj mladistvého a chránit společnost před pácháním provinění mladistvými. Ochranná opatření jsou uvedena v ustanoveních §§ 21-23 zákona 218, jedná se o:

- a) ochranné léčení (§ 72 trestního zákona),
- b) zabránění věci (§ 73 trestního zákona) a
- c) ochranná výchova.

Trestní opatření - jsou uvedena v ustanovení § 24 zákona 218, ukládá je soud pro mládež mladistvému za spáchané provinění, jedná se o tato trestní opatření:

- a) obecně prospěšné práce,
- b) peněžitá opatření,
- c) peněžitá opatření s podmíněným odkladem výkonu,
- d) propadnutí věci,
- e) zákaz činnosti,
- f) vyhoštění,
- g) odnětí svobody podmíněně odložené na zkušební dobu,
- h) odnětí svobody podmíněně odložené na zkušební dobu s dohledem,
- i) odnětí svobody nepodmíněně.

Podmínky odpovědnosti dětí mladších patnácti let za protiprávní činy

I přes tu skutečnost, že děti mladší patnácti let jsou z hlediska českého trestního práva trestně neodpovědné, zákon 218 na pachatele této věkové skupiny pamatuje a v hlavě třetí (§§ 89 až 96 zákona 218) upravuje problematiku řízení, včetně podmínek odpovědnosti za jejich protiprávní činy.

Dopustí-li se dítě mladší patnácti let činu jinak trestného, učiní soud pro mládež některé z opatření uvedených v ustanovení § 93 zákona 218, potřebné k jeho nápravě. Zatímco vznik trestní odpovědnosti je spojen s dovršením patnáctého roku věku, pro přijetí opatření za spáchání činu jinak trestného dítětem mladším patnácti let soudem pro mládež nestanoví žádnou dolní věkovou hranici. Základním předpokladem užití opatření podle hlavy třetí zákona 218 je spáchání činu jinak trestného dítětem mladším patnácti let nebo trestně neodpovědným mladistvým a jeho schopnost porozumět, s ohledem na dosažený stupeň rozumového a mravního vývoje, všem skutečnostem podstatným pro hodnocení daného činu jako jinak trestného a chápat smysl a účel přijatých opatření, nikoliv tedy určitý minimální věk.

Dítěti mladšímu patnácti let je možno uložit tato opatření:

- a) dohled probačního úředníka,
- b) zařazení do terapeutického, psychologického nebo jiného vhodného výchovného programu ve středisku výchovné péče,¹
- c) ochranná výchova.

Význam nového trestního zákoníku – de lege lata

Od 1. ledna 2010 vstoupí v účinnost nový trestní zákoník, **zákon č. 40/2009 Sb. ze dne 8. ledna 2009 trestní zákoník** (dále jen “*nový trestní zákoník*”), jehož návrh se připravoval patnáct let a po více jak roce projednávání, byl schválen Parlamentem a 27.1.2009 podepsán prezidentem. Nový trestní zákoník tak nahradí téměř padesátiletý, několikrát novelizovaný, trestní zákon č. 140/1961 Sb. Nový trestní zákoník přináší mnoho novinek a to v podobě systematických změn, zcela nových institutů (jako je např. domácí vězení) apod.

¹ blíže viz. zákon č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů

Obecně lze říci, že nový trestní zákoník klade větší důraz na ochranu života, majetku a dalších individuálních práv, když tyto zájmy staví před zájmy společnosti a státu. To se projevuje i v systematice zákona, kde jsou (na rozdíl od současného trestního zákona) na první místo řazeny trestné činy proti životu a zdraví, rodině a dětem, svobodě a lidské důstojnosti.

Z hlediska problematiky trestné činnosti mládeže, je asi nevýznamnější změnou snížení hranice trestní odpovědnosti na čtrnáct let, jedná se o změnu, která vyvolala největší diskuzi, jak v Parlamentu, tak mezi veřejností. Je však nutno zmínit, že nový trestní zákoník byl Senátem schválen pouze za podmínky, že Ministerstvo spravedlnosti do šesti měsíců předloží Poslanecké sněmovně návrh novely, která hranici trestní odpovědnosti buď zvýší zpět na patnáct let, popřípadě navrhne vymezení trestných činů s odlišnou věkovou hranicí trestní odpovědnosti (např. zvýšení věkové hranice pro sexuální trestné činy).

Další změnou, kterou může být problematika řešení trestné činnosti mládeže v praxi dotčena, je změna v oblasti posuzování trestnosti činu, čili zda jde o trestný čin nebo ne. Zatímco současná právní úprava trestního práva je uplatňována v tzv. materiálním, či formálně-materiálním pojetí, kde k trestnosti činu se vedle splnění znaků uvedených v trestním zákoně vyžaduje i dosažení určitého stupně společenské nebezpečnosti jednání pachatele pro společnost, tak formální pojetí trestného činu vyžaduje pouze naplnění znaků skutkové podstaty trestného činu uvedených v zákoně. To znamená, že orgány činné v trestním řízení již nebudou posuzovat, zda jednání, jež má znaky trestného činu uvedené v trestním zákoně, dosáhlo stupně společenské nebezpečnosti vyššího než nepatrného v případě dospělého pachatele a vyššího než malého v případě mladistvého pachatele, jako podmínky trestnosti činu. Tento vágní právní pojem byl nahrazen termínem společenské škodlivosti, který však nemá stejný význam jako pojem společenská nebezpečnost. Škodlivost jednání pachatele totiž není podmínkou trestnosti činu, je však důležitým hlediskem zejména při ukládání trestů. Trestní stíhání pachatele méně škodlivého trestného činu se tedy zpravidla zahájí; nebude-li však jednání pachatele orgány činnými v trestním řízení shledáno společensky škodlivým, bude trestní stíhání zastaveno. V důsledku zavedení formálního pojetí trestného činu dochází rovněž k přesnějšímu vymezení skutkových podstat jednotlivých trestných činů uvedených ve zvláštní části nového trestního zákoníku, a tedy k omezení prostoru orgánů činných v trestním řízení při posuzování jednání pachatele.

Nový trestní zákoník dále přináší celou dalších změn, zavádí např. dvě kategorie trestných činů, kterými jsou přečiny a zločiny¹. Dále např. zvyšuje tresty za nejzávažnější trestné činy a na druhé straně posiluje význam alternativních trestů u méně závažné trestné činnosti. Jednou z alternativ k nepodmíněnému trestu odnětí svobody je i trest tzv. domácího vězení.

Nová trestněprávní úprava dále přináší přes 60 nových skutkových podstat trestných činů, mezi nimiž je i řada nových trestných činů týkajících se problematiky mládeže, jedná se např. o trestné činy: svěřením dítěte do moci jiného, prostituce ohrožující mravní vývoj dětí, opuštění dítěte nebo svěřené osoby, únos dítěte a osoby stížené duševní poruchou, ohrožování výchovy dítěte, podání alkoholu dítěti, a další.

Nový trestní zákoník přináší mimo jiné i řadu nových souvisejících pojmů. Nově je zde nově vymezen pojem dítě, kdy "dítětem se rozumí osoba mladší osmnácti let, pokud trestní zákon nestanoví jinak".²

S přijetím nového trestního zákoníku bezprostředně souvisí zákon č. 41/2009 Sb. o změně někt. zákonů v souvislosti s přijetím trestního zákoníku. Článek II. upravuje změny týkající se zákona 218.

1.3 Základní právní úprava k problematice nezletilých obětí kriminality

Problematiku ochrany nezletilých obětí trestných činů, tak jako tomu je u nezletilých pachatelů, však žádná speciální právní norma dosud neřeší (právní stav platný do 31.3.2009), přestože je tento problém neustále diskutován a to jak v odborných kruzích, ve veřejnosti, tak i ze strany zákonodárců.

Problematiku ochrany nezletilých obětí rozvířila tzv. Kuřimská kauza, u které byly velmi neuvážlivě, téměř denně v televizních vysíláních a tisku, zobrazovány záběry týraných chlapců, včetně jejich skutečných osobních údajů. Bezprostředně po odhalení tohoto otřesného případu týrání dětí, vyšel dne 22.5.2007 v Hospodářských novinách³ článek, ze kterého jsem vybral následující sdělení:

¹ Přečinem se rozumí čin, za který trestní zákoník stanoví trest odnětí svobody do tří let nebo nedbalostní trestný čin. Ostatní trestné činy jsou považovány za zločiny.

² ust. § 126 zákona č. 40/2009 Sb. trestního zákoníku

³ Hospodářské noviny, 22.5.2007, nadpis: Jména dětí mají být tajná, autor Petra Benešová

"Stačí provést jednoduché změny v zákonech. Počítám, že během podzimu by je mohla projednat sněmovna"

(Jiří Pospíšil, ministr spravedlnosti)

"Paradoxně identitu mladistvých pachatelů chráníme, oběti, ale ne."

(Eva Vaníčková, předsedkyně Výboru pro práva dítěte)

Z uvedených důvodů musíme vycházet z dostupné obecné právní úpravy obsahující zajišťování ochrany dětí, kterou tvoří zejména právní předpisy v oblasti rodinněprávní, sociální, školské, zdravotní, občanskoprávní, trestní apod. Jedná se zejména o následující právní předpisy.

SDĚLENÍ federálního ministerstva zahraničních věcí č. 104/1991 Sb. - Úmluva o právech dítěte (*dále je "Úmluva"*) – jedná se o ratifikovanou mezinárodní dohodu, která byla přijata 20.11.1989 v New Yorku. Jménem České a Slovenské Federativní republiky byla Úmluva podepsána v New Yorku dne 30.9.1990 a následně dne 6.2.1991 vstoupila v platnost na území tehdejší České a Slovenské federativní republiky. Ve svém obsahu deklaruje rodinu jako základní jednotku spolčenosti a přirozené prostředí pro růst a blaho všech svých členů a zejména dětí, které musí mít nárok na potřebnou ochranu a takovou pomoc, aby mohla plnit svou úlohu. Stanovuje, že dítě dočasně nebo trvale zbavené svého rodinného prostředí nebo dítě, které ve svém vlastním zájmu nemůže být v tomto prostředí ponecháno, má právo na zvláštní ochranu a pomoc poskytovanou státem a stát je povinen zabezpečit náhradní péči. Úmluva o právech dítěte je součástí právního řádu České republiky a uplatňuje se zejména ve spojitosti s dalšími právními předpisy např. se zákonem o sociálně-právní ochraně dětí.

Podle Úmluvy se jedná o opatření směřující k ochraně dětí před násilím a zanedbáváním (čl. 19), před narkotickými a psychotropními látkami (čl. 33), před všemi formami sexuálního zneužívání a vykořisťování (čl. 34) a obchodováním s dětmi (čl. 35). Pozornost je věnována i reintegraci dětí, které se již staly obětmi vykořisťování, zneužívání nebo týrání (čl. 39).

Ústavní zákon č. 2/1993 Sb. - Listina základních práv a svobod (*dále jen "LZPS"*) – je součástí Ústavy ČR. Listina základních práv a svobod věnuje pozornost dětem a rodině tak, že dává rodičovství pod ochranu zákona a dětem a mladistvým zaručuje

zvláštní ochranu. Zákon proto respektuje jeden ze základních principů fungování rodiny, a to právo na povinnost rodičů společně vychovávat a pečovat o děti, a pokud je toho třeba, požadovat pomoc. Jakékoliv zasahování do soukromí a rodinného života je možné teprve tehdy, jestliže rodiče nebo osoby odpovědné za výchovu dětí o to požádají a nebo se o ně nemohou nebo nechtějí starat. V čl. 32 Listiny základních práv a svobod, se uvádí, že mohou být práva rodičů omezena a nezletilé děti od rodičů odloučeny proti jejich vůli jen rozhodnutím soudu na základě zákona.

Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů (*dále jen "zákon o sociálně-právní ochraně dětí"*) - upravuje postup státních orgánů a činnost fyzických i právnických osob směřujících k zajištění dětem právo na zdravý a příznivý vývoj, právo vyrůstat v přijatelném prostředí. Vymezuje působnosti orgánů sociálně-právní ochrany dětí především se soudy a současně povinnosti rodičů odpovědných za výchovu dětí spolupracovat s orgány sociálně-právní ochrany dětí. Zákon nabyl účinnosti dnem 1.4.2000 a byl několikrát novelizován.

Zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů (*dále jen "občanský zákoník"*)- upravuje v ust. § 11 ochranu osob následovně: "Fyzická osoba má právo na ochranu své osobnosti, zejména života a zdraví, občanské cti a lidské důstojnosti, jakož i soukromí, svého jména a projevů osobní povahy". Současně upravuje, že: "Písemnosti osobní povahy, podobizny, obrazové snímky a obrazové a zvukové záznamy týkající se fyzické osoby nebo jejích projevů osobní povahy smějí být pořízeny nebo použity jen s jejím svolením. Svolení není třeba, použijí-li se písemnosti osobní povahy, podobizny, obrazové snímky nebo obrazové a zvukové záznamy k účelům úředním na základě zákona. Podobizny, obrazové snímky a obrazové a zvukové záznamy se mohou bez svolení fyzické osoby pořídit nebo použít přiměřeným způsobem též pro vědecké a umělecké účely a pro tiskové, filmové, rozhlasové a televizní zpravodajství. Ani takové použití však nesmí být v rozporu s oprávněnými zájmy fyzické osoby." ¹

Dalšími souvisejícími právními předpisy upravující práva obětí, jako poškozených v trestním řízení jsou *zákon o rodině, občanský soudní řád, trestní zákon, trestní řád, zákon o poskytnutí peněžité pomoci obětem trestné činnosti* a další.

¹ ust. § 12 odst. 1-3 občanského zákoníku

Novela trestního řádu – ochrana obětí

V průběhu dokončování této bakalářské práce, vstoupil v platnost a od 1. dubna 2009 i v účinnost, ZÁKON č. 52/2009 Sb. ze dne 5. února 2009, kterým se mění zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), ve znění pozdějších předpisů, a některé další zákony. (dále jen “*novela trestního řádu*”)

Vzhledem k tomu, že tato novela přináší dlouho očekávanou ochranu obětí trestných činů a to zejména v oblasti zveřejňování informací o nich, pokusím se stručně vymezit základní změny, které tato nová právní úprava přináší. Jedná se zejména o pasáž pod názvem “Poskytování informací o trestním řízení a osobách na něm zúčastněných”.¹

Cílem předmětné novely je zvýšení ochrany obětí trestných činů před zveřejňováním jejich jména, příjmení, bydliště a jiných osobních údajů prostřednictvím rozhlasu, televize, internetu nebo jiným obdobně účinným způsobem. Jedná se o spáchané trestné činy, které zvláště zasahují do osobní integrity oběti, a to vzhledem k jejímu nízkému věku nebo povaze spáchaného trestného činu (např. znásilnění, těžké ublížení na zdraví).

Novela reaguje na mnohé případy nešetrné medializace trestních kauz, kdy jsou uváděny detailní informace týkající se osoby oběti, její rodiny a soukromí, a oběť trestného činu se tak musí vyrovnávat nejen s následky trestného činu, ale i s nepříznivými dopady zvýšeného zájmu veřejnosti o „její kauzu“, přičemž může dojít k dalšímu poškozování oběti (sekundární viktimizaci).

Novela maximálně omezuje okruh informací poskytovaných veřejnosti o oběti trestného činu a zakazuje zveřejňování jejich osobních údajů, fotografií či jiných obrazových záznamů. S ohledem na ústavní zásadu svobody projevu a ústavně zaručeného práva na informace, je okruh této zvýšené ochrany obětí omezen, na oběti mladší 18 let a oběti trestných činů značně zasahujících do jejich osobnostní integrity, u nichž by zveřejnění mohlo mít zvláště difamující účinky (trestný čin kuplířství, šíření pornografie nebo některý z trestných činů proti životu a zdraví, svobodě a lidské důstojnosti nebo proti rodině a mládeži, např. znásilnění, pohlavní zneužívání, kuplířství apod.).

¹ ust. § 8a, § 8b trestního řádu

Zákaz zveřejňování informací o nezletilých obětech neplatí jestliže:

- umožňuje-li jejich zveřejnění trestní řád,
- je-li jejich zveřejnění nezbytné pro účely pátrání po osobách nebo pro dosažení účelu trestního řízení, nebo
- dá-li k jejich zveřejnění poškozený předchozí písemný souhlas; je-li poškozený mladší 18 let nebo je zbaven způsobilosti k právním úkonům anebo je jeho způsobilost k právním úkonům omezena, musí dát takový souhlas také jeho zákonný zástupce.¹

Novela trestního řádu se však nezabývá pouze ochranou nezletilých obětí, ale upravuje poskytování informací o trestním řízení a osobách na něm zúčastněných komplexně.

Orgány činné v trestním řízení při poskytování informací veřejnosti o své činnosti dbají na to, aby neohrozily objasnění skutečností důležitých pro trestní řízení, nezveřejnily o osobách zúčastněných na trestním řízení údaje, které přímo nesouvisí s trestnou činností, a aby neporušily zásadu presumpce nevinny. V přípravném řízení nesmějí zveřejnit informace umožňující zjištění totožnosti osoby, proti které se vede trestní řízení, poškozeného, zúčastněné osoby a svědka. Takové informace mohou v nezbytném rozsahu zveřejnit pouze pro účely pátrání po osobách nebo pro dosažení účelu trestního řízení. Zvláště jsou povinny při poskytování informací dbát ochrany osobních údajů a soukromí osob mladších 18 let.

Osoby, kterým byly orgány činnými v trestním řízení poskytnuty informace o výše uvedených osobách pro účely trestního řízení nebo k výkonu práv nebo plnění povinností stanovených zvláštním právním předpisem, je nesmějí nikomu dále poskytnout, pokud jejich poskytnutí není nutné k uvedeným účelům, přičemž tyto osoby je třeba o tomto poučit.

Za neoprávněné zveřejnění údajů o oběti trestného činu budou postihovány nejen fyzické, ale i právnické osoby, přičemž za uvedený delikt bude možné uložit podle závažnosti dopadů zveřejnění a podle okolností případů pokutu až do výše 1 milionu Kč.

¹ ust. § 8b odst. 5 trestního řádu

2. Charakteristika kriminality mládeže

Pokud hovoříme o kriminalitě mládeže, jejichž věková hranice končí dovršením 15. nebo 18. roku života, je zřejmé, že největší vliv na osobnost a výchovu takového jedince v první fázi jeho života má především rodina. Rodina je hlavní a základní jednotkou společnosti, ve které dochází k formování osobnosti člověka, neboť na dítě působí již od počátku jeho života. Na rodinu následně navazují další instituce podílející se na formování a směřování dítěte, jsou to zejména mateřské školy, školy, kolektiv vrstevníků, později také pracovní kolektiv, ale také média apod.

Po spáchání kriminálního činu následuje proces, na jehož realizaci se podílí jednak orgány činné v trestním řízení (Policie České republiky, státní zastupitelství, soudy), ale také orgán péče o mládež při Městských úřadech, Probační a mediační služba ČR, zájmová sdružení občanů, neziskové organizace apod.

V zájmu společnosti je vhodným a hlavně účinným opatřením předcházet páchání trestné činnosti, zejména je tomu tak u mládeže. Vhodným opatřením je v tomto případě myšlena prevence kriminality. V České republice má v rámci své bezpečnostní politiky nezastupitelné místo kriminální politika, která se snaží eliminovat kriminalitu v této zemi všemi zákonem dovolenými prostředky, tedy i prevencí – potažmo výchovou. Určitou roli sehrává i právní vědomí potencionálních pachatelů.

Na celém světě se kriminalitě mládeže věnuje značná pozornost. I v oblasti kriminality můžeme použít známé přísloví: „Co se v mládí naučíš - ve stáří jako když najdeš.“ To znamená, že pokud nezletilé dítě páchá trestnou činnost již ve svém útlém věku, je zde veliký předpoklad, že ve své činnosti bude pokračovat i nadále. To přináší velkou hrozbu pro celou naši společnost, proto je nutné včasné a důkladné objasnění trestné činnosti, zejména pak kriminogenních faktorů, které spáchání trestné činnosti umožnily nebo usnadnily a současně co nejefektivněji působit na problematickou věkovou skupinu, za využití výchovy jako prostředku boje s kriminalitou.

2.1 Struktura, příčiny a podmínky kriminality mládeže

Struktura trestné činnosti mládeže doznala v posledních letech významných změn, a to zejména v posunu ke kvalifikovaným a závažnějším formám páchání. Struktura

trestné činnosti mládeže a samotný způsob páchaní jsou ovlivňovány vývojovými prvky osobnosti, existencí kriminogenních faktorů, schopností mladého člověka negativní jevy rozpoznat a eliminovat. Některé faktory jsou pro mladého člověka na rozdíl od dospělého nepřekonatelné, podřizuje se jim a ve spojení s vhodnými podmínkami vedou ke spáchání různých kriminálních deliktů.

Do určité míry je struktura trestné činnosti mládeže odlišná od trestné činnosti dospělých. Tyto odlišnosti jsou dány převážně věkem mládeže a dalšími kriminogenními faktory. Zvláštnosti způsobu páchaní trestné činnosti mládeže lze charakterizovat následovně:

- výběr předmětu útoku je určován rozdílným hodnotovým systémem mládeže,
- trestná činnost je obvykle páchána skupinově s nízkou úrovní organizace,
- chování mladistvých delikventů se vyznačuje neúměrnou brutalitou, projevující se například zbytečnou devastací okolí a předmětů,
- nevýhoda mladistvého pachatele spočívající v nedostatku věku, fyzické síly apod. je nahrazována neúměrnými prostředky k překonání překážky a dosažení cíle,
- kriminální delikty jsou často páchány pod vlivem alkoholu nebo jiných návykových látek, které posilují odvahu, ale současně i agresivitu,
- při recidivě trestné činnosti nezletilí pachatelé volí stejný způsob spáchání a své konání z předchozí trestné činnosti opakuji, vzniká charakteristický soubor opakovaného chování,
- o připravované činnosti se obvykle svěřují svým kamarádům nebo členům party
- předmětem zájmu bývají předměty, které momentálně potřebují nebo předměty, které mohou rychle prodat a získat tak finanční prostředky,
- rozhodování a jednání je spíše emotivní než racionální,
- alibi si zajišťují u svých kamarádů nebo v partě.

Příčiny kriminality mládeže lze chápat v několika rovinách. Jednou z nich je zcela jistě stav společnosti a její patologie a to nejen v České republice, nýbrž se jedná o problém globální. Jsou to především negativní jevy v rodině, ve škole, ale i ve výchovném a vzdělávacím procesu, zejm. ve smyslu přístupu ke vzdělání a cílům výchovy. Dalšími příčinami jsou nevhodný způsob trávení volného času (rozvoj

sociálně patologických jevů ve společnosti – alkoholismus, narkomanie, gamblerství apod.), problémy s pracovním zapojením, zaměstnáním mládeže, nedostatečná ochrana mládeže před závadovými jevy ve společnosti, neúčinná mravní a právní výchova atd.

Další skupinu příčin lze chápat jako příčiny závislé na problémech spojených s dospíváním jedinců, jedná se zpravidla o poruchy chování podmíněné pubertální a adolescentní nevyrovnaností, projevy generačního osamostatnění, vzdoru dospělým aj. individuálními zvláštnostmi jedinců, které mohou být podmíněny geneticky, chorobou nebo duševní poruchou, poruchy socializace jedince v návaznosti působení závadového primárního sociálního prostředí.

V posledních letech vstoupily do popředí příčiny kriminality mládeže, které souvisejí s novými jevy v současné společnosti. Jedná se především o:

- vzrůstající neschopnost mládeže, odložit uspokojení svých potřeb na pozdější dobu nebo se některých potřeb vzdát, což je častá motivace majetkové a násilné trestné činnosti,
- potřeba prosazení se v partě, skupině vrstevníků, což je častá motivace extremismu, vandalismu, drogové aj. kriminality,
- vysoký standard životního stylu mládeže (drahé a značkové oblečení, každý měsíc nový mobil, drahá auta a elektronika, rozhazovačnost v restauracích, diskotékách atd.),
- dřívější zahajování sexuálního života a promiskuita mají za následek vyšší míru páchaní mravnostní kriminality,
- pocit nudy, zášť na rodiče kvůli jejich neschopnosti zajistit příznivé podmínky podle představ svých potomků, nekritičnost vlastního chování, atd. ¹

Uvedené příčiny často v přímé souvislosti korespondují s některými podmínkami, které poskytují vhodné klima pro kriminalitu obecně a kriminalitu mládeže obzvlášť. Takovými podmínkami mohou být: zmatená hierarchie hodnot dnešní společnosti, oproti dřívější době; opovrhování životním stylem prosazující pracovní zařazení člověka do společnosti; neúcta k dovednostem a zkušenostem starších a přecenění dovednosti mládeže; často médií preferované omlouvání kriminálního jednání mládeže jejím věkem a shazování jejich viny na dospělé; v neposlední řadě také velmi intenzivní výskyt násilí

¹ DVOŘÁČEK, Z., a kol. *Aktuální poznatky z činnosti služby kriminální policie a vyšetřování na úseku mládeže*, s. 7-16

v médiích, počítačových hrách, na skutečných sportovních akcích, demonstracích, při domácím násilí, v podobě šikany atd.

Tuto podkapitolu bych uzavřel následujícím rčením:

"Kde hřeší staří, tam se mladí učí špatnému"

Publilius Syrus, 1. stol. př. n. l.

"V dospívání se sklízí, co se v dětství zaseto"

Zdeněk Matějček

2.2 Nejčastější formy kriminality mládeže

Společným jmenovatelem trestné činnosti mládeže, je většinou snaha o okamžitý a bezpracný zisk. U násilné trestné činnosti je to pak bezohledné uspokojení dalších potřeb, např. sexu, moci, vybití samoučelné agrese pro pocit uspokojení apod.

Forma provedení trestné činnosti bývá primitivní a stále častěji i u majetkových deliktů doprovázena násilím. Současně je nutno podotknout, že závažným problémem kriminality mládeže, zejména pak skupiny mladistvých, je i skupinové zneužívání alkoholu včetně omamných a psychotropních látek a jejich další šíření mezi vrstevníky. Společná toxikomanická dobrodružství se stávají partotvorným prvkem a zpravidla centrálním zájmem společných aktivit, přičemž nejde jen o společný abúzus toxických látek, ale i o celý konglomerát alternativního životního stylu.

Nejčastěji páchané delikty mládeží jsou:

- **majetková kriminalita** – jde většinou o krádeže věcí, které lze snadno a rychle zpeněžit, zejména krádeže na osobách, krádeže vloupáním do vozidel, do domů a bytů, dále jde o násilné formy v podobě loupeží apod.,
- **vandalismus** – u této kategorie delikventního jednání se jedná většinou o poškozování cizí věci (např. poškozování zaparkovaných vozidel, rozbíjení výloh atd.), dále formou sprejerství, poškozování hrobů apod.,

- **výtržnictví** – trestná činnost páchaná zejména pod vlivem alkoholu (není však podmínkou) s následným agresivním chováním vůči svému okolí (fyzické napadení jiného na místě veřejnosti přístupném před větší skupinou osob, hanobení kulturních nebo historických památek apod.),
- **násilí proti jednotlivci či skupině** – zpravidla jde o fyzické násilí a vyhrožování, jak v rodině, tak i mimo ni. Fyzické napadání může probíhat na diskotékách, na sportovních utkáních, ve školách (např. v podobě šikany), dále v rodině v podobě vydírání a týrání, velmi často spojeno s domácím násilím (např. vůči prarodičům, či tělesně postiženým členům rodiny),
- **neoprávněné užívání motorového vozidla** – tento okruh protiprávního jednání je spojen většinou s dočasným zmocněním se motorového vozidla, za účelem zábavy (např. nedovolené „vypůjčení si“ vozidla rodičů nebo zmocnění se vozidla při cestě z noční zábavy za účelem svezení se do místa bydliště apod.),
- **trestná činnost na úseku toxikomanie** – pod tento druh delikventního jednání můžeme zařadit již požívání alkoholu a např. následné řízení motorového vozidla, čímž se dostaneme do souběhu s dalšími možnými delikty (např. opilství), dále se jedná o zneužívání omamných a psychotropních látek, zejm. drog měkkých (marihuana, extáze) a tvrdých (heroin, pervitin, kokain aj.), jejich výroba, přechovávání a následná distribuce,
- **řízení vozidla bez řidičského oprávnění,**
- **prostituce, ad.**

2.3 Prevence kriminality mládeže

Prevence kriminality je soubor opatření s cílem eliminovat trestnou činnost před jejím započítím nebo před jejím pokračováním. Do prevence kriminality náleží veškeré aktivity směřující k předcházení páchaní trestných činů. Patří sem opatření, jejichž úkolem je zmenšování příležitostí nebo působení na potencionální oběti trestných činů.

Takovéto vymezení lze též zařadit do užšího pojetí prevence kriminality. To znamená, že do prevence kriminality nejsou zařazeny aktivity realizované prostředky trestního práva.

Širší pojetí prevence kriminality v sobě zahrnuje i aktivity, které jsou realizovány

prostředky trestního práva. Těmito jsou pohrůžka tresty, ukládání a výkon trestu a ochranná opatření. Součástí těchto aktivit je i činnost justičního systému a činnosti s ním související.

Preventivní aktivity se uskutečňují v rámci celostátním, regionálním i místním, a to na úrovni primární, sekundární a terciární.

Primární prevence se zaměřuje na kořeny delikvence, na hlubší příčiny kriminálního jednání. Zahrnuje celou populaci, dospělé i děti.

Sekundární prevence se zaměřuje na konkrétní rizikové jedince a skupiny obyvatelstva, úzeji vymezené podle věku, druhu ohrožení, teritoria apod. Usiluje o odvrácení od kriminálního jednání a o aktivní podporu společensky akceptovaného chování.

Terciární prevence představuje resocializační a reintegrační opatření směřující k těm, kteří se již protiprávního jednání dopustili, na lokality, které již byly kriminalitou zasaženy, a na osoby, které se již staly oběťmi trestných činů.

Strukturu prevence kriminality mládeže lze rozdělit následovně:

- sociální prevence
 - situační prevence
 - prevence drogových závislostí
 - prevence před viktimizací a pomoc obětem trestných činů
-
- **Sociální prevence** - představuje aktivity, které ovlivňují proces socializace a sociální integrace, a současně aktivity zaměřené na změnu nepříznivých společenských a ekonomických podmínek, které jsou považovány za klíčové příčiny páchaní trestné činnosti, jak mládeže, tak i dospělých.
 - **Situační prevence** – čerpá z poznatků, že určité typy delikventního jednání mládeže se objevují v určité době, na určitých místech a za určitých okolností. Prostřednictvím opatření režimové, fyzické a technické ochrany se snaží kriminogenní podmínky minimalizovat. Nejefektivněji působí při omezování majetkové trestné činnosti.
 - **Prevence drogových závislostí** - ve vztahu k prevenci kriminality mládeže, představuje všestrannou péči od předcházení experimentování s drogami u dosud “nezkažené” populace až po výchovu ke zdravému životnímu stylu. U mládeže, která již zneužívání drog podlehla, může prevence probíhat formou ambulantní nebo ústavní

léčby s následnou resocializací a s cílem udržet dosaženou abstinenci, a pomoci jim k návratu do normálního života.

- **Prevence před viktimizací a pomoc obětem trestných činů** - je založena na konceptech bezpečného chování, diferencovaného s ohledem na různé kriminální situace a psychickou připravenost ohrožených osob. V praxi se jedná o skupinové a individuální zdravotní, psychologické a právní poradenství, trénink v obranných strategiích a propagaci technických možností ochrany před trestnou činností (např. prevence primární i sekundární viktimizace v případech domácího násilí, jemuž jsou přítomny děti).

System prevence kriminality u nás, lze obecně rozčlenit do tří úrovní - republikové, krajské a městské. Na všech těchto úrovních je do systému prevence kriminality mládeže, taktéž zapojena Policie České republiky, jejíž práce spočívá v naplnění smyslu “Community policing”.¹

Prevence kriminality mládeže prostřednictvím zavádění Systému včasné intervence (dále jen “SVI”)

Projekt SVI je postaven na třech pilířích:

- *Prvním pilířem* je vytvoření metodické spolupráce mezi institucemi, které jsou účastníky SVI (orgány sociálně-právní ochrany dětí, Policií ČR, justičními orgány, obecní policií, úřady práce, zdravotnickými zařízeními, školami a školskými zařízeními a nestátními neziskovými organizacemi), což umožňuje efektivně a rychle pracovat s klientem, jeho rodinou a prostředím, v němž žije.
- *Druhým pilířem* je vytvoření jednotného informačního prostředí, které umožňuje předávání, doplňování, sdílení a vyhodnocování informací mezi účastníky SVI a zjednodušení celého procesu v místě trvalého bydliště klienta, ale i mezi jednotlivými SVI v případě kontaktu klienta s SVI mimo trvalé bydliště.
- *Třetím pilířem* jsou konkrétní praktická opatření, která tvoří samotný proces nápravy nezletilého delikventa, např. probační resocializační programy, alternativní programy, pedagogicko-psychologické poradny, speciální programy pro práci s mládeží, ale také přednášky, semináře apod.

¹ Community policing je filozofie policejní práce, která klade důraz na místní znalost a ukotvenost policisty v lokalitě, ve které slouží. Cílem všech policejních postupů, které z této filozofie vycházejí, je zapojit veřejnost do policejní práce takovým způsobem a takové míře, aby se zvýšila její efektivita, a zapojit policistu do veřejného života takovým způsobem a v takové míře, aby se zvýšila jeho prestiž.

*Základním posláním Systému Včasné Intervence je pozitivní změna situace – chování dítěte pomocí rychlé, adekvátní a efektivní reakce všech institucí, do jejichž působnosti spadá péče o rizikové, ohrožené a delikventní děti. Cílem je zamezit rozvoji kriminální kariéry dítěte a jeho integrace do normálního života.*¹

2.4 Poskytovaná právní ochrana nezletilým pachatelům

Ochranu poskytovanou mládeži můžeme rozdělit do dvou rovin, z širšího hlediska se jedná o ochranu, která spočívá ve spolupráci jednotlivých orgánů a institucí, které se na práci s mládeží podílejí (orgány sociálně právní ochrany dětí, školské orgány, zdravotnické orgány, různé neziskové organizace, zájmová sdružení, ale taktéž orgány činné v trestním řízení aj. státní a nestátní orgány), v užším slovasmyslu se jedná poté o ochranu poskytovanou nezletilým provinilcům ve smyslu zákona 218, kde je zejména konkrétně vymezen postup při práci s mládeží, postup při zveřejňování údajů o mládeži a další taxativně vymezené posupy, které jsou v souvislosti s realizací zákona 218 v praxi uplatňovány.

Systém soudnictví ve věcech mládeže přistupuje k řešení trestné činnosti mladistvých v širokém kontextu všech jejích morálních a společenských aspektů. V rovině právně filosofické a koncepční, přitom neklade důraz ani tak na potrestání mladistvých provinilců, jako na hledání způsobů: jak jim umožnit žít a uplatnit se v určité komunitě, jak na ně výchovně působit a vést je ke změně životních postojů, jak je chránit před škodlivými vlivy, jak odstranit konfliktní stavy spojené se stíhanou trestnou činností a jak předcházet její recidivě. Soustřeďuje se proto na nápravu nespravedlností, na motivaci mladistvých k životu v souladu se zákonem, na objasnění a řešení příčin jejich trestné činnosti, na vytváření podmínek pro jejich další zdravý rozvoj, na odčinění způsobených škod a na kroky směřující k obnovení narušeného nebo ohroženého systému chráněných hodnot a sociálních vztahů. Na druhé straně zákon 218 zásadně omezuje přístup osob, které nejsou přímo dotčeny stíhanou trestnou činností a bezprostředně se nepodílí na jejím řešení, k informování o vedeném trestním řízení, o osobě mladistvého a o dalších osobách zúčastněných na řízení.

Základní principy ochrany soukromí mladistvých a omezení veřejnosti proti nim vedených trestních řízení vymezuje zákon 218 v ustanovení § 3 odst. 5 a detailně o nich

¹ přímý odkaz na: <http://aplikace.mvcr.cz/archiv2008/dokument/2007/prevence/strategie1016.html>

pojednává v ustanoveních §§ 52 až 54 oddílu šestého dílu sedmého hlavy druhé.

Obdobný režim ochrany soukromí se uplatní též v jednáních ve věcech dětí mladších patnácti let, které se dopustily činů jinak trestných.¹

Zveřejňování informací

Dokud není trestní stíhání pravomocně skončeno, mohou orgány činné podle zákona 218, zveřejňovat jen takové informace o řízení vedeném proti mladistvému, kterými nebude ohroženo dosažení účelu trestního řízení a které neodporují požadavku ochrany osobnosti mladistvého a osobních údajů, a to i jiných osob zúčastněných v řízení.² Důraz v tomto kontextu je kladen na důsledné uplatnění ústavní zásady presumpce nevinny a na eliminaci škodlivých a necitlivých zásahů do integrity mladistvých z vnějšího prostředí. Povinnost chránit osobnost mladistvého a bránit zveřejnění údajů o něm a dalších osobách zúčastněných na řízení, je stanovena primárně orgánům činným podle zákona o soudnictví ve věcech mládeže.

Rozsah zákazu zveřejňování

Ustanovení § 53 zákona 218 upravuje rozsah zákazu zveřejňování těch údajů o mladistvém, které ho umožňují identifikovat, a okruh subjektů, na něž zákon 218 dopadá. S výjimkou případů výslovně stanovených zákonem, nesmí být zveřejněna žádná informace, která obsahuje jméno a příjmení mladistvého, ani informace, která by umožnila mladistvého identifikovat. Zakázáno je tedy i zveřejnění informací, v nichž sice není přímo a výslovně uvedeno jméno mladistvého, ale které jej jsou způsobilé identifikovat (např. podle podoby nebo podle bydliště a věku). Zveřejněním se v tomto případě rozumí takové jednání, které je způsobilé učinit obsah informací přístupným většímu počtu osob. Nepostačí tedy sdělení takové informace jednotlivci, není-li ovšem z okolností zřejmé, že jeho zájem o ně je motivován snahou dát je k dispozici většímu okruhu osob. Zákon 218 nevyžaduje, aby se zveřejnění těchto informací stalo veřejnými sdělovacími prostředky, spíše naopak, zakazuje jejich zveřejnění: jakýmkoliv způsobem a kýmkoliv.³

¹ ŠÁMAL, P., VÁLKOVÁ, H., SOTOLÁŘ, A., HRUŠÁKOVÁ, M. *Zákon o soudnictví ve věcech mládeže*. Komentář, s. 554-555

² ust. § 52 zákona o soudnictví ve věcech mládeže

³ ŠÁMAL, P., VÁLKOVÁ, H., SOTOLÁŘ, A., HRUŠÁKOVÁ, M. *Zákon o soudnictví ve věcech mládeže*. Komentář, s. 562-563

Hlavní líčení a veřejné zasedání a publikování informací o nich

Hlavní líčení a veřejné zasedání před soudem pro mládež v trestních věcech mladistvých se koná zásadně s vyloučením veřejnosti. Zákon 218 připouští možnost jeho konání veřejně pouze výjimečně na návrh mladistvého. Jedná se o zákonnou výjimku z ústavní zásady veřejného projednávání před soudem.¹ Tímto zákazem je sledován zejména zájem na ochraně mladistvých a na odstranění všech negativních vlivů spojených s nadměrnou pozorností veřejnosti věnovanou projednávaným věcem. Současně přitom jde i o ochranu soukromí a osobnosti mladistvých, eliminaci vlivů difamujících jejich osoby a vyloučení rušivých projevů zaujatosti, škodolibosti, senzacechtivosti, falešných sympatií, ale i solidarity ze strany přítomných na adresu mladistvých. Zákon 218 tedy zakotvuje obligatorní vyloučení veřejnosti z konání hlavního líčení, přičemž vedle toho taxativně vyjmenovává osoby, které se mohou hlavního líčení a veřejného zasedání účastnit. Jde o: obžalovaného mladistvého, dva důvěrníky mladistvého,² obhájce, zákonného zástupce, příbuzné v pokolení přímém, sourozence, manžela nebo druha, poškozeného a jeho zmocněnce, svědky, znalce, tlumočníky, příslušný orgán sociálně-právní ochrany dětí, úředníky probační a mediační služby a zástupce školy nebo výchovného zařízení.

Publikování informací o průběhu hlavního líčení nebo veřejného zasedání, které by vedly ke ztotožnění mladistvého ve veřejných sdělovacích prostředcích nebo jiným způsobem, je zakázáno. Současně je zakázáno publikování textů a vyobrazení týkajících se totožnosti mladistvého.

Podle § 26 zákona číslo 200/1990 Sb o přestupcích, v platném znění, se pak přestupku dopustí ten, kdo v rozporu se zákonem 218 uveřejní informaci o provinění spáchaném mladistvým nebo informaci z řízení ve věci mladistvého, anebo informaci z řízení ve věci dítěte mladšího patnácti let a uvede přitom jeho jméno, příjmení nebo jiné okolnosti, z nichž lze usuzovat na jeho osobu, anebo kdo v této souvislosti zveřejní podobiznu mladistvého nebo dítěte mladšího patnácti let. Za tento přestupek lze uložit pokutu do výše 50 000,-Kč.

¹ upraveno v čl. 96 odst. 2 Ústavy, čl. 38 odst. LZSP a § 6 odst.1 zákona č. 6/2002 o soudech a soudcích

² blíže ust. § 201 odst. 2 trestního řádu

Zvláštní způsoby řízení ve věcech mladistvých

Některé druhy zvláštních způsobů řízení (*tzv. odklony nebo alternativní způsoby řízení*) jsou upraveny v ustanoveních § 68 až 71 zákona 218, přičemž výčet zvláštních způsobů řízení je obsažen v ustanovení § 69 zákona 218, jedná se o:

- a) podmíněné zastavení trestního stíhání (ust. §307 a §308 trestního řádu),
- b) narovnání (ust. § 309 až 314 trestního řádu) a
- c) odstoupení od trestního stíhání.

Odklony jsou procesními alternativami k potrestání, představují jednu z právních forem reakce na trestnou činnost mladistvých. Systém reakcí na trestnou činnost mladistvých je vytvořen velice široce, tak aby umožnil zvolení nejlepšího přístupu ke konkrétní osobě nezletilého pachatele, zejména s ohledem na jeho ochranu před škodlivými vlivy, vytvoření podmínek pro jeho nerušený rozvoj, omezení možnosti recidivy a snaha o uspokojení narušených zájmů poškozeného. Při těchto způsobech řízení je zároveň možné uložit i výchovná opatření.

Práva mladistvého pachatele

Práva mladistvého pachatele jsou zakotvena v ustanoveních § 42 - § 44 zákona 218, jakož i dalších ustanoveních tohoto zákona.

Poučit mladistvého o jeho právech, jeho procesním postavení, možnosti obhajoby včetně možností odklonů v trestním řízení (viz. zvláštní způsoby řízení ve věcech mladistvých) se zdůrazněním práva na přiměřené zacházení vzhledem k jeho věku, duševní vyspělosti a zdravotnímu stavu, jsou povinny vždy orgány činné podle zákona 218, stejně tak jsou tyto orgány povinny poskytnout mladistvému plnou možnost uplatnění jeho práv.

Podle § 42 odst. 2 zákona 218, musí mít mladistvý obhájce *ex offio*, od okamžiku, kdy jsou proti němu použita opatření podle zákona 218 nebo provedeny úkony podle trestního řádu, včetně úkonů neodkladných a neopakovatelných, ledaže nelze provedení úkonu odložit a vyrozumění obhájce o něm zajistit. Nelze však připustit zastupování koncipientem. Pokud si mladistvý obhájce nezvolí a není mu zvolen ani zákonným

zástupcem, popřípadě jinou oprávněnou osobou,¹ bude mu soudem ustanoven (§ 39 trestního řádu). V průběhu trestního řízení si mladistvý může kdykoliv místo obhájce, který mu byl ustanoven, či zvolen oprávněnou osobou, zvolit obhájce jiného.

Mladistvý má právo být poučen o zániku trestnosti činu, na který trestní zákon stanoví trest odnětí svobody, jehož hranice nepřevyšuje pět let, jestliže mladistvý po spáchání činu dobrovolně odstranil nebo napravil způsobený následek, anebo se o to pokusil, zejména nahrazením způsobené škody, učiněním opatření potřebných k její náhradě nebo se jinak pokusil odčinit způsobené následky, přičemž svým chováním projevil účinnou snahu směřující k nápravě a pokud čin neměl trvale nepříznivých následků pro poškozeného nebo pro společnost.

Současně má mladistvý právo být poučen ve smyslu ust. § 15 odst. 3 zákona 218, kdy na základě jeho souhlasu může soud pro mládež a v přípravném řízení státní zástupce, uložit výchovná opatření již v přípravném řízení, a to nejdéle do jeho pravomocného skončení. Mladistvý má právo kdykoliv v průběhu řízení až do jeho pravomocného skončení svůj souhlas odvolat prohlášením adresovaným soudu pro mládež a v přípravném řízení státnímu zástupci, který vede řízení. Výkon výchovného opatření tím končí.

Další výčet práv mladistvého v průběhu trestního řízení upravuje trestní řád, jedná se o právo vyjádřit se ke všem skutečnostem, které se mladistvému kladou za vinu, právo nevypovídat, právo užít svého mateřského jazyka, právo uvádět okolnosti a důkazy, činit návrhy na svoji obhajobu, podávat žádosti a opravné prostředky, dále právo nahlížet do spisu aj. práva, s nimiž má mladistvý právo být seznámen.

Řízení ve věcech dětí mladších patnácti let

Řízení ve věcech dětí mladších patnácti let upravuje zákon o soudnictví ve věcech mládeže ve své první části, hlavě třetí, v ustanoveních § 89 až § 96. To, že děti mladší patnácti let nejsou trestně odpovědné, je uvedeno hned v ust. § 89 odst. 1.

Hlava třetí zákona o soudnictví ve věcech mládeže však byla vytvořena především jako ochrana společnosti před dětmi mladšími patnácti let, které nejsou trestně odpovědné a spáchaly čin jinak trestný. Před přijetím této úpravy bylo možné reagovat

¹ příbuzný v pokolení přímém, sourozenec, osvojitel, manžel, druh, jakož i zúčastněná osoba, tyto osoby tak mohou učinít i proti vůli mladistvého – blíže ust. § 44 odst. 2 zákona 218

na kriminalitu dětí mladších patnácti let a starších dvanácti let, na základě § 86 trestního zákona (nyní je toto ustanovení zrušeno). Toto ustanovení však bylo mnohem omezenější než současná úprava a nedostačující, což mohlo vést k poškození rozvíjející se osobnosti a její recidivě.

Reakci na vybočení z normálu, tedy na čin jinak trestný dítěte mladšího patnácti let, stanoví ustanovení § 89 odst. 2 zákona 218, které umožňuje soudu pro mládež učinit opatření potřebná k jeho nápravě.

Zákon o soudnictví ve věcech mládeže stanoví dva způsoby zahájení řízení. Řízení se zahájí buď na návrh státního zástupce podle ustanovení § 90 odst. 1, nebo pokud státní zástupce návrh nepodá, může soud pro mládež podle ustanovení § 90 odst. 2 zákona 218, zahájit řízení i bez návrhu. Státní zástupce má obligatorní povinnost podat návrh na opatření potřebná k nápravě dítěte soudu ve všech případech, v nichž je trestní stíhání osoby nepřipustné pro nedostatek věku. V praxi se však můžeme setkat s nesouhlasem státních zástupců, neboť ti jsou povinni návrh podat i v těch případech, v nichž prokazatelně žádný důvod k uložení opatření není. Návrh výchovného opatření musí být podán například i v případě dítěte, které žije ve zcela stabilní rodině, činu upřímně lituje, jeho rodiče uhradili škodu a učinili opatření, která mají zabránit opakování dalšího obdobného jednání. I přes mnohé námítky státních zástupců, že u některých případů obligatorní návrh může působit na veřejnost negativně, nebylo toto ustanovení dosud novelizováno.

Účastníky řízení o uložení opatření dítěti mladšímu patnácti let, které se dopustilo činu jinak trestného, jsou podle § 91 odst. 1 zákona 218, nezletilé dítě, příslušný orgán sociálně-právní ochrany dětí, zákonní zástupci dítěte nebo osoby, do jejichž výchovy bylo dítě svěřeno, státní zástupce, podal-li návrh na zahájení tohoto řízení, další osoby, o jejichž právech a povinnostech má být jednáno. Dítěti musí pro toto řízení soud pro mládež vždy ustanovit opatrovníka, kterým je advokát.

Pokud bylo jednání, v němž je spatřován čin jinak trestný, spolehlivě prokázáno, pak nemusí být dítě vyslechnuto. Názor dítěte však musí být podle § 92 odst. 1 zákona 218 zjištěn vždy. Zjištění názoru může být provedeno i prostřednictvím opatrovníka nebo orgánu sociálně-právní ochrany dětí. Výslech dítěte mladšího patnácti let musí vždy probíhat s ohledem na jeho věk a nelze jej konat bez přítomnosti opatrovníka.

Ohledně ochrany soukromí dětí mladších patnácti let a zákazu zveřejňování informací o nich, platí ust. § 52 až § 54 zákona 218, obdobně jako u mladistvých.

3. Charakteristika kriminality páchané na mládeži

Problematika kriminality páchané na mládeži v České republice je ve středu zájmu širší společnosti od počátku devadesátých let a úzce souvisí právě s ratifikací Úmluvy o právech dítěte. Proto je v posledních téměř dvou desetiletích, problematice trestné činnosti páchané na mládeži, obdobně jako trestné činnosti mládeže, věnována nemalá pozornost, také ze strany Ministerstva vnitra ČR, zejména pak prostřednictvím policejních orgánů.

3.1 Historický vývoj práv dětí a práv dětských obětí

Problematika kriminality páchané na mládeži je úzce spjata s postavením mládeže ve společnosti a jejím vývojem v ní. Ublížování dítěti v nejrůznějších jeho formách a intenzitě bylo v minulosti chápáno jako samozřejmost, vyplývající z nerovného postavení dítěte jako právního subjektu ve společnosti. Vycházelo se z právního vztahu rodiče - dítě, kdy tento vztah byl chápán a vyjadřován jako otcovská moc. Otec měl právo jednat s dítětem, jak chtěl, včetně zabití, odložení apod. Za počátek novodobého přístupu k mládeži je považována druhá polovina osmnáctého století, kdy díky myšlenkám osvícenců počalo být i dítě chápáno jako občan. Od té doby otázky právní ochrany dětí prošly postupným vývojem v závislosti na tom, jak se měnilo chápání postavení dítěte v mezinárodním měřítku, ve společnosti a v rodině.¹

Vlivem postupného vývoje vztahu společnosti k dítěti v průběhu osmnáctého a devatenáctého století, zejména pak v důsledku poznávání vývoje dítěte v normálních a patologických podmínkách (tj. v bídě, hladu, těžké tělesné práci apod.), vyústilo v první dílčí formulace práv dítěte (např. tzv. dětské zákony – *Childrens' Acts* v Anglii, přijímané v průběhu celého 19. století a zakazující postupně různé formy dětské práce až k jejímu úplnému zákazu).²

Začátkem 20. století, po vzniku 1. mezinárodního společenství národů, se objevila snaha, zajistit co nejlepší prospěch a zájem pro každé dítě a hlavně ochranu a pomoc dětem ohroženým nebo jakkoli trpícím. Základní práva dětí kodifikovala jako první Ženevská deklarace práv dítěte (1924) a po založení Organizace spojených národů byla

¹ Zoubková, I. *Kriminalistika*, Ročník XXXIV, 2/2001, Policejní akademie ČR, Praha

² DUNOVSKÝ, J. a kol. *Problematika dětských práv a komerčního sexuálního zneužívání dětí u nás a ve světě*, s. 11

přijata nová mezinárodní dohoda o právech dítěte, tzv. Charta práv dítěte (1959). Pod vlivem Charty práv dítěte byl u nás následně konstituován dosud platný zákon o rodině, který opustil pojem moci a formuloval vztah rodičů a dětí jako vzájemný vztah práv a povinností. Proces liberalizace dětských práv však postupoval dále a po třech desetiletích byl v roce 1989 zakotven v Úmluvě o právech dítěte.

V samotných počátcích poskytování pomoci obětem kriminality bylo typické, že se jí ujaly nejdříve dobrovolníci, kteří se združovali v nestátních organizacích. Tak tomu bylo např. ve Velké Británii, Švédsku, USA, ale i v Německu či České republice. Teprve později vstupují do této specifické oblasti sociálních služeb i další složky a instituce, které jsou garantované státem.

3.2 Nejčastější formy páchaní trestné činnosti na mládeži

Dosud převažovala tendence zužovat problematiku dětí jako obětí kriminality na sexuální zneužívání a týrání. To je ale pouze část problému. Děti se stávají obětí řady jiných trestných činů, krádeží počínaje, až po únos či vydírání. Jsou také velmi citlivé na jakýkoli trestný čin, který postihne někoho z jejich rodiny. Odborná pomoc v takových případech směřuje spíše k dospělým členům rodiny, přičemž děti stojí často stranou. Zkušenosti však ukazují, že i celkem bagatelní trestný čin jako vloupání do bytu prožívají velmi intenzívně.¹

Práva dětí na ochranu před kriminalitou na nich páchanou jsou především práva na ochranu před zanedbáváním, zneužíváním a duševním nebo tělesným násilím.

Pozornost této ochrany dětí se soustřeďuje zejména na:

- **ochranu dětí před neplněním povinností rodičů** - záměrem legislativy je postihnout určitý druh pasivity těch, kteří mají ze zákona povinnost o dítě pečovat a kteří je opustí nebo neplní zákonnou vyživovací povinnost a vystaví je nouzi nebo jiným závažným následkům, jako je újma na zdraví až smrt (zanedbání povinné výživy, ad),
- **ochranu dětí proti různým formám a intenzitě agresivního jednání** - sem lze zahrnout speciální trestné činy proti mládeži, zejména týrání svěřené osoby, únos, ale i trestný čin vraždy a vraždy novorozeného dítěte matkou,

¹ Čírtková, L. *Právo a rodina*, č. 5/2005, článek: *Dítě jako oběť trestného činu*, s. 12-13

- **ochranu před obchodováním s dětmi**, kdy zákonodárce v souladu s článkem 35 Úmluvy zakotvil novou skutkovou podstatu, jíž postihuje toho, kdo za odměnu svěří dítě do moci jiného za účelem adopce, využívání dětské práce nebo pro jiný účel,
- **ochranu proti ohrožení mravní výchovy mládeže**, spočívající v postihu toho, kdo vydá osobu mladší 18 let nebezpečí zpusnutí tím, že jí umožní vést zahálčivý nebo nemravný život nebo takovou osobu k tomuto životu svádí (ohrožování výchovy mládeže dle ust. § 217 trestního zákona),
- **ochranu zdravého sexuálního vývoje mládeže** - jde o pohlavní zneužívání a znásilnění, kdy je přísněji postihován pachatel, pokud jeho jednání směřuje proti osobě mladší 15 let. Spadá sem i trestný čin obchodování se ženami mladšími 18 let a kuplířství,
- **ochranu mravnosti** mládeže před nabízením, přenecháním či zpřístupněním pornografických děl nebo jejich vystavením či zpřístupněním na takových místech, která jsou osobám mladším 18 let přístupna,
- **ochranu mládeže před zneužíváním návykových látek a před podáváním alkoholických nápojů**, od roku 1994 i před podáváním anabolických látek. Od roku 1998 jsou pro dealery drog, kteří ohrožují děti a mladistvé, stanoveny vyšší trestní sazby.

Syndrom týraného, zneužívaného a zanedbávaného dítěte

Problematice ochrany dětí před kriminalitou je věnována pozornost i na evropské úrovni. Ve středu zájmu Rady Evropy je především *tzv. syndrom týraného, zneužívaného a zanedbávaného dítěte - CAN (child abuse and neglect)*. Je to multifaktorální společenský jev, jehož společným jmenovatelem je ubližování dítěti.

“Syndromem CAN se rozumí: jakákoli nenáhodná, preventabilní, vědomá či nevědomá činnost rodičů, vychovatelů nebo jiné osoby vůči dítěti, jež v dané společnosti je nepřijatelná či odmítaná a jež poškozuje tělený, duševní a společenský stav i vývoj dítěte, popřípadě způsobuje jeho smrt (Dunovský, J., Dytrych, Z., Matějček, Z., 1995).”¹

Jeho poznávání, odhalování, náprava i prevence je záležitostí různých vědních oborů zabývajících se dítětem.

¹ DUNOVSKÝ, J. a kol. *Problematika dětských práv a komerčního sexuálního zneužívání dětí u nás a ve světě*, s. 19

Zdravotnická komise Rady Evropy členským státům doporučila členit a evidovat problematiku CAN (1992) do následujících podskupin na:

- a) tělesné týrání,
- b) psychické týrání (ponižování nebo citové vydírání),
- c) zanedbávání (tzv. pasivní týrání),
- d) pohlavní zneužívání
- e) podávání alkoholu, drog a svévolné podávání utišujících nebo naopak povzbuzujících léků,
- f) systémové-institucionální týrání (školskými, zdravotnickými zařízeními, orgány státní správy, soudy apod.)¹

Šikana

Mezi jednu z velmi rozšířených forem kriminality páchané na mládeži, je činnost páchaná mládeží, zejména vůči svým vrstevníkům. Jedná se o sociálně patologický jev poslední doby, který známe pod pojmem šikana.

Šikanování je jakékoliv chování, jehož záměrem je ublížit jedinci, ohrožit nebo zastrášovat jiného žáka, případně skupinu žáků. Je to cílené a obvykle opakované užití násilí jedincem nebo skupinou vůči jedinci či skupině žáků, kteří se neumí nebo z nejrůznějších důvodů nemohou bránit.

I přes obecné povědomí o její existenci zůstává šikana většinou skryta. Bývá nenápadná nebo se vyskytuje mimo dohled učitelů, a tak mnoho dětí trpí v tichosti. Ve většině případů má podobu slovního napadání, často dochází k zesměšňování, ponižování a vyloučení z kolektivu. Zahrnuje také fyzické útoky v podobě bití, vydírání, loupeží, poškozování věcí druhé osobě. Jedním z prostředí závažného patologického jevu, je šikanování žáků ve školách. Všechny školy a školská zařízení mají proto povinnost předcházet tomuto nežádoucímu jednání a činit kroky, aby k odhalení šikany došlo v jejím počátečním stádiu. Šikanování probíhá nejčastěji mezi žáky ve stejné třídě, čili mezi vrstevníky, přičemž se odehrává zpravidla v době přestávek, cestou do školy nebo ze školy, popř. v době osobního volna.

¹ Ochranu práv dětí, kterou je možno označit jako systémovou, má v ČR v kompetenci tzv. ombudsman, a to zatím v zařízeních, kde se vykonává ochranná a ústavní výchova (srovnej § 1 odst. 2 zák. č. 349/1999 Sb., o Věřejném ochránci práv

Ve školách fungují metodici prevence a výchovní poradci, kteří se problémem šikany zabývají a jsou povinni ji řešit. Odhalení šikany bývá někdy velmi obtížné, přičemž nejzávažnější negativní roli při jejím zjišťování hraje strach, a to nejen strach obětí, ale i pachatelů. Při vyšetřování šikany je nezbytná spolupráce školy a výchovného poradce jak s rodinou oběti, tak i s rodinou agresora. Velmi důležitá je spolupráce školy a dalších subjektů, zejména pak s dětskými psychology a s pracovníky orgánu sociálně-právní ochrany dětí, jejichž prostřednictvím jsou, je-li k tomu důvod, podávány podněty policejním orgánům k prověření případného přestupkové či trestního jednání.

3.3 Děti jako oběti a svědci domácího násilí

Významný podíl na kriminalitě páchané na mládeži zahrnuje problematika domácího násilí, která je však značně obsáhlá a dokázala by poskytnout několik samostatných témat.

Domácí násilí není ani hádka ani konflikt mezi partnery. Domácí násilí je dlouhodobý systematický způsob chování jedné osoby vůči druhé. Vychází z pocitu moci, domnělého práva ovládat a kontrolovat život druhého partnera.

Pojmem domácí násilí lze označit jako fyzické, sexuální, psychické a ekonomické násilí, ke kterému dochází mezi blízkými osobami, vyskytuje se v soukromí, opakovaně a má vzrůstající tendenci (eskaluje).

Je nutno zmínit, že právě ve spojení s domácím násilím se setkáváme velmi často s nezletilými oběťmi a to v podobě dětí, kteří jsou buďto přímo objektem domácího násilí, nebo jsou jeho svědky. K této problematice zaujala stanovisko již řada mezinárodních institucí jako např. Světová zdravotnická organizace, která označuje přítomnost dětí při násilí v rodině za jejich psychické týrání.

V českých rodinách je typickým agresorem muž a nejčastější obětí žena (manželka, družka, přítelkyně), přičemž ve více než 90 procentech případů rodin, kde dochází k domácímu násilí, jsou jeho svědkem děti. Tyto děti vidí a nebo jen slyší z vedlejší místnosti úder, rány, facky, škrčení, nádivky nebo pláč. V rodinách, kde dochází k násilí, navíc násilná osoba ve 40 až 60 procentech případů, napadá i své děti.¹

Domácí násilí je specifický druh násilí, který vyžaduje specifická řešení a je

¹ HRONOVÁ, M. a kol. *Dětská svědeckví násilí*, ROSA 2008, s. 36

provázen zcela specifickými jevy. Je jednou z nejrozšířenějších forem násilí a z hlediska následků i z pohledu četnosti výskytu patří v České republice k alarmujícím celospolečenským problémům. Děti jsou často jedinými svědky násilí, které se u nich, za zavřenými dveřmi odehrává. Zpravidla není nikoho jiného, kdo by mohl dosvědčit násilí, které se v soukromí rodiny děje. Již pouhá přítomnost dětí při násilí v rodině, z nich dělá oběti. Děti vše vidí, všechno na ně plně doléhá, jsou těmi, kteří nemají možnost se bránit. Dospělí si často nechtějí připustit, že děti násilí v rodině vnímají. V souvislosti s touto problematikou jsou děti zcela opomíjeny. Násilí páchané v soukromí ohrožuje nejen zdraví a život oběti, ale i vývoj dětí, které v takové rodině žijí a vyrůstají. Nejvíce ohroženou a zvláště zranitelnou skupinou domácího násilí, jsou malé děti, (tj. kojenci, batolata, předškoláci), mladší školáci a adolescenti.

Vzhledem k tomu, že domácí násilí je jev, který má celospolečenský dopad, je spolupráce zainteresovaných institucí velmi důležitá. Jedná se zejména o činnost policejních orgánů, orgánů sociálně-právní ochrany dětí, intervenčních a krizových center. Dalšími institucemi mohou být městská policie, zdravotnická a školská zařízení, poradenská centra, rovněž probační a mediační služba. Činnost těchto orgánů spočívá zejména v ochranné, poradenské a pomocné činnosti.

3.4 Poskytovaná právní ochrana nezletilým obětem

Postavení dítěte ve společnosti se stejně jako celá lidská společnost v běhu historie mění. V kulturách srovnatelných s naší společností již není dítě pouhým “majetkem” rodiny, se kterým by se mohlo zacházet vlastně jakokoliv. Současná doba klade značný důraz na lidská práva a i děti se dočkaly zakotvení základních práv v mezinárodním dokumentu “Úmluva o právech dítěte”, jak je již popsáno v první kapitole. Z této základní listiny vyplývá mimo jiné povinnost chránit děti před týráním, sexuálním zneužíváním a zanedbáváním, ale také před psychickým zatěžováním dítěte a sekundární viktimizací, již jsou děti velmi často a naprosto zbytečně vystavované také v rámci jejich kontaktu s trestně právním systémem.

Oběť trestného činu má obecně právo *na informace*, právo *na aktivní účast v trestním řízení*, právo *na náhradu škody*, právo *na zmocněnce*, právo *na právní pomoc* a právo *na ochranu a bezpečí*.

Postavení nezletilého jako poškozeného v trestním řízení

Pokud bylo dítěti trestným činem ublíženo na zdraví, způsobena majetková, morální nebo jiná škoda, je považováno za poškozeného v souladu s trestním právem (§ 43 odst. 1 trestního řádu). V takovém případě má právo na to, aby jeho zákonný zástupce či opatrovník uplatňoval za něj práva poškozeného dle příslušných ustanovení trestního řádu.

Jelikož způsobilost k právním úkonům nezletilého dítěte je omezena, proto vykonávat práva poškozeného dítěte je oprávněn jeho zákonný zástupce. Dle ustanovení zákona o rodině, jsou rodiče oprávněni zastupovat dítě při právních úkonech, ke kterým není dítě plně způsobilé. Avšak jakmile nezletilý nabude zletilosti (a to i v průběhu trestního řízení), práva zákonného zástupce či opatrovníka zanikají. Za zákonného zástupce oprávněného vykonávat práva nezletilého dítěte se nepovažuje nevlastní rodič dítěte, tj. manžel rodiče dítěte.

Žádný z rodičů nemůže zastoupit své dítě, pokud jde o právní úkony ve věcech, při nichž by mohlo dojít ke střetu zájmů mezi rodiči a dítětem nebo ke střetu zájmů dětí stejných rodičů. V takových případech je třeba dítěti ustanovit opatrovníka, který by nezletilého poškozeného v trestní věci zastupoval. Ustanovení opatrovníka je v kompetenci soudu v občanském soudním řízení ve věci péče o nezletilé dítě – tzv. opatrovnický soud.

V případech, kdy zákonný zástupce nezletilého poškozeného nemůže vykonávat svá práva a je nebezpečí z prodlení, předseda senátu a v přípravném řízení státní zástupce, ustanoví k výkonu práv nezletilému opatrovníka.

Na rozdíl od ustanovení opatrovníka dle zákona o rodině, ustanovení opatrovníka dle trestního řádu je institutem trestního práva a opatrovník je oprávněn zastupovat nezletilého pouze v konkrétním trestním řízení. Výkladové stanovisko Nejvyššího státního zastupitelství pojednává o problematice ustanovení opatrovníka pro nezletilého poškozeného.¹

Ochrana osobnosti dle občanského zákoníku a podle trestního řádu, byla již zmíněna v kapitole 1.3 ve vymezení základní legislativní úpravy.

¹ ŠPECIÁNOVÁ, Š. *Ochrana týraného a zneužívaného dítěte*, s. 112

3.5 Novináři a oběti trestných činů

Novináři a média mají důležitou úlohu při informování veřejnosti o úrovni kriminality, trendech násilí, riziku druhotného poškození oběti, ale také o možnostech, jak se proti kriminalitě bránit, o výkonu spravedlnosti a o opatřeních v oblasti legislativy.

Informování o kriminalitě je vždy rozporuplné, neboť se zde utkávají právo veřejnosti na informace s právem obětí a jejich rodin na soukromí. Zásady poskytování informací o kriminalitě a druhotnému poškození oběti jsou v některých zemích upraveny zákonem, v jiných etickými kodexy, případně alespoň podporou kontinuálního vzdělávání novinářů.

Komise OSN pro prevenci kriminality a trestní soudnictví uznala, že masmédia mohou být v obtížných situacích, zejména v případech, kdy činí rozhodnutí o zveřejnění během velmi krátké doby. Z těchto důvodů komise OSN v roce 1997 schválila na svém 6. zasedání, konkrétní doporučení a zásady, které postup novinářů při publikování zpráv, ve vztahu k obětem upravují.¹

Pro svoji práci jsem vybral několik bodů, které jsou v doporučení Komise OSN obsaženy. Masmédia by při podávání zprávy o kriminalitě **měla**:

1. Uvádět podrobnosti o trestném činu přiměřeným, objektivním a vyváženým způsobem, který se vyvaruje přehnané dramatizace.
2. Vyvážit potřebu informovat veřejnost a právo oběti na soukromí.
3. Respektovat soukromí jednotlivců, kteří se rozhodli nekomunikovat po činu s medií nebo si k tomu zvolili prostředníka.
4. Publikovat vyváženě stanovisko k trestnému činu, které reflektuje zájmy oběti i pachatele.
5. Nikdy nezveřejňovat pověsti nebo narážky o oběti, pachateli nebo trestném činu, pokud nejsou spolehlivě ověřeny.
6. V případě trestných činů identifikovat oběť podle věku a místa spáchání činu, avšak neuvádět jméno, ulici a číslo domu, kde bydlí.
7. Nepublikovat informace získané v osobním rozhovoru s oběťmi a jejich příbuznými, kteří jsou v šoku nebo rozrušení.

¹ VYMĚTAL, V., VITOUŠOVÁ, P. a kol. *Novináři a oběti trestných činů*, s. 9

8. Identifikovat svědky pouze tehdy, když s tím souhlasí a nehrozí jim žádné nebezpečí, včetně rizika obtěžování.
9. Nepřipustit zveřejnění totožnosti dětské oběti.
10. Nepřipustit zveřejnění identifikace údajného nebo odsouzeného pachatele incestu, pokud to může vest ke ztotožnění oběti.
11. Nepřipustit zveřejnění totožnosti oběti sexuálního útoku bez jejího předchozího souhlasu.
12. V případech únosů, kdy bylo zjištěno, že oběť se stala subjektem sexuálního útoku, nepřipustit identifikaci oběti.
13. Bez předchozího souhlasu oběti, nepřipustit identifikaci jména oběti podvodů nebo dalších trestných činů, které by vedly k jejich ponížení nebo poškození.
14. Nepřipustit fotografování nebo publikování záběrů oběti, které zachycují smutek nebo šok způsobený trestným činem.
15. Nikdy nepublikovat fotografie nebo záběry, které by mohly dostat oběť do nebezpečné situace.
16. Nepřipustit zveřejnění fotografií nebo vysílání záběrů zemřelých oběti, vaku s mrtvým tělem nebo vážně zraněných oběti kriminality.
17. Nepřipustit publikování snímků a záběrů z pohřbů obětí kriminality, pokud k tomu pozůstalí nedali předchozí souhlas.
18. O incidentech způsobených řízením motorového vozidla v podnapilém stavu informovat jako o „haváriích“ nebo „trestných činech“, nikoli jako o „nehodách“.
19. Přístupovat k informování o všech případech se vztahem ke kriminalitě a viktimizaci způsobem, který není odpudivý, senzacechtivý nebo zasahující do života oběti a jejich rodin.¹

¹ VYMĚTAL, V., VITOUŠOVÁ, P. a kol. Novináři a oběti trestných činů, s. 71

4. Činnost státních a nestátních orgánů

V této kapitole se velmi stručně zaměřím na jednotlivé orgány a instituce, které do kontaktu s nezletilými, ať už pachateli nebo oběťmi, vstupují a určitým způsobem se podílejí na trestním nebo jiném řízení, popř. těmto osobám poskytují jinou odbornou péči a pomoc.

V níže uvedeném textu se zmíním o činnosti orgánů činných podle zákona 218 (obecně, orgánů činných v trestním řízení), orgánů sociálně-právní ochrany dětí, probační a mediční služby a v neposlední řadě činnosti nestátních neziskových organizací v podobě intervenčních, krizových a poradenských center.

4.1. Činnost orgánů činných podle zákona 218

Orgány činné podle zákona 218 jsou ve smyslu ust. § 2 písm f): policejní orgány, státní zastupci a soudy pro mládež. Každý z těchto orgánů má jasně vymezenou působnost v různých stádiích trestního řízení.

Policejním orgánem se rozumí zpravidla útvary Policie České republiky, které působí zejména v přípravném trestním řízení. Jejich úkolem je shromažďovat informace o tom, zda se stal čin jinak trestný nebo provinění (obecně trestný čin) a kdo může být jeho pachatelem. O těchto skutečnostech pak obstarává a shromažďuje důkazy, které pak jsou podkladem pro rozhodnutí soudu.

Soustavu *státního zastupitelství* tvoří Nejvyšší státní zastupitelství, vrchní státní zastupitelství, krajská státní zastupitelství a okresní státní zastupitelství, v obvodu hlavního města Prahy působnost krajského státního zastupitelství vykonává Městské státní zastupitelství v Praze a působnost okresních státních zastupitelství vykonávají obvodní státní zastupitelství, v obvodu města Brna vykonává působnost okresního státního zastupitelství Městské státní zastupitelství v Brně. Státní zástupce může v přípravném řízení policii dávat pokyny k jejich práci a provádí dohled nad celým přípravným řízením. Státní zástupce v přípravném řízení může, se souhlasem osoby, proti níž se řízení vede, uložit výchovná opatření podle zákona 218, v ostatních případech podává návrh soudu pro mládež na uložení některého z opatření dle ust. § 10 zákona 218 nebo v přípravném řízení může využít některý ze zvláštních způsobů řízení tzv. odklonů.

Soudem pro mládež je zvláštní senát anebo v zákonem stanovených případech předseda takového senátu nebo samosoudce příslušného okresního, krajského, vrchního a Nejvyššího soudu. Podle zákona 218 tedy soudnictví v trestních věcech mladistvých a ve věcech posuzování činů jinak trestných spáchaných dětmi mladšími patnácti let, vykonávají jako soudy mládeže specializované senáty na všech úrovních soudu. Zákon 218 tedy počítá s vytvořením speciálních soudů mládeže s tím, že jejich funkci budou plnit specializované senáty a samosoudci obecných soudů, přičemž u těch frekventovanějších soudů, jsou vytvořeny zvláštní oddělení soudu na tuto problematiku. Rozhodováním soudů ve věcech mladistvých je realizován ústavní princip, že jen soud rozhoduje o vině a trestu za provinění a jen zákon stanoví, které jednání je proviněním a jaké opatření, lze za jeho spáchání uložit.¹

4.2. Činnost orgánu sociálně-právní ochrany dětí

Sociálně-právní ochranou dítěte se zejména rozumí: ochrana práva dítěte na příznivý vývoj a řádnou výchovu, ochrana oprávněných zájmů dítěte, včetně ochrany jeho jmění, jakož i působení směřující k obnovení narušených funkcí rodiny. Její neoddělitelnou součástí je ochrana dítěte před takovým působením, které se může negativně dotknout jeho zájmů, trvá-li po takovou dobu nebo je-li takové intenzity, že řádnou výchovu dítěte nepříznivě ovlivňuje, případně by mohlo být příčinou jeho nepříznivého vývoje.

Předním a rozhodujícím hlediskem při činnosti všech orgánů sociálně-právní ochrany dětí nebo jiných subjektů, které se dítětem zabývají nebo řeší jeho problémy, je zájem dítěte a jeho blaho. Zájem dítěte nelze nikdy podřadit zájmům jiným, jako jsou např. zájmy rodičů, rodiny, jiných osob, státu apod. Úmluva o právech dítěte ukládá smluvním státům zajistit dítěti takovou ochranu a péči, která je nezbytná pro jeho blaho a současně zavazuje smluvní strany Úmluvy brát ohled na práva a povinnosti jeho rodičů, zákonných zástupců nebo jiných jednotlivců právně za ně odpovědných.

Sociálně-právní ochranu vykonávají orgány sociálně-právní ochrany, jimiž jsou: *krajské úřady, obecní úřady obcí s rozšířenou působností, obecní úřady, ministerstvo, Úřad pro mezinárodněprávní ochranu dětí.*²

¹ ŠÁMAL, P., VÁLKOVÁ, H., SOTOLÁŘ, A., HRUŠÁKOVÁ, M. *Zákon o soudnictví ve věcech mládeže*. Komentář, s. 16-19

² Úřad pro mezinárodněprávní ochranu dětí je správním úřadem s celostátní působností a je podřízen Ministerstvu práce a sociálních věcí.

Zvláštní (tj. zvýšená) ochrana by měla být poskytována dětem:

- jejichž rodiče zemřeli, neplní si povinnosti plynoucí z rodičovské zodpovědnosti nebo ji nevykonávají, popř. zneužívají práva plynoucí z rodičovské zodpovědnosti,
- které byly svěřeny do výchovy jiné fyzické osoby než rodiče, pokud tato osoba neplní povinnosti plynoucí ze svěřeni dítěte do její výchovy,
- které vedou zahálčivý nebo nemravný život spočívající zejména v tom, že zanedbávají školní docházku, nepracují, i když nemají dostatečný zdroj obživy, požívají alkohol nebo návykové látky, spáchaly provinění nebo jde-li o děti mladší patnácti let, spáchaly čin jinak trestný, opakovaně nebo soustavně páchají přestupky nebo jinak ohrožují občanské soužití,
- které se opakovaně dopouští útěků od rodičů nebo jiných fyzických nebo právnických osob odpovědných za výchovu dítěte,
- na kterých byl spáchán trestný čin ohrožující život, zdraví, jejich lidskou důstojnost nebo jmění, nebo je podezření ze spáchání takové činu.

Podle zákona¹ mají orgány sociálně-právní ochrany povinnost, bez rozdílu poskytovat sociálně-právní ochranu všem dětem, které mají na území České republiky trvalý nebo dlouhodobý pobyt. Podle Úmluvy se smluvní státy zavazují respektovat a zabezpečit práva každému dítěti bez jakékoli diskriminace podle rasy, barvy pleti, pohlaví, jazyka, náboženství, národnostního, etnického nebo sociálního původu. Rovněž se poskytuje dítěti, které nemá na území České republiky povolen trvalý nebo dlouhodobý pobyt ani není oprávněno podle zvláštního právního předpisu² trvale pobývat na území České republiky. Dítěti se poskytuje sociálně-právní ochrana v nezbytném rozsahu.

Orgány sociálně-právní ochrany spolupracují se školským zařízením, se zdravotnickým zařízením, s orgány činnými v trestním řízení a zařízeními pro výkon ústavní výchovy.

¹ zákon č. 359/1999 Sb. o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů.

² ust. § 87 zákona č. 326/1999 Sb., o pobytu cizinců na území ČR a o změně některých zákonů

4.3 Probační a mediační služba ČR

Posláním a cíle Probační a mediační služby České republiky spočívají ve zprostředkování účinného a společensky prospěšného řešení konfliktů spojených s trestnou činností a současně organizuje a zajišťuje efektivní a důstojný výkon alternativních trestů a opatření s důrazem na zájmy poškozených, ochranu společnosti a prevenci kriminality.

Probační a mediační služba představuje novou instituci na poli trestní politiky, vychází ze součinnosti dvou profesí – sociální práce a práva, zejména trestního. Vyváženým propojením obou se vytváří nová multi-disciplinární profese v systému trestní justice, tzv. restorativní (obnovovací) justice.

- **PROBACE** – dohled nad podmíněně odsouzenými – (slovo probace pochází z latiny a znamená ověřování, zkoušení). V naší trestní praxi se probační dohled ukládá obviněnému nebo odsouzenému, pokud státní zástupce nebo soudce považuje za účelné sledovat po určitou dobu chování klienta a uloží mu obvykle i přiměřené omezení nebo povinnost (např. zdržet se her na hracích automatech, podrobit se léčbě závislosti na omamných a psychotropních látkách, které není ochranným léčením). Probační a mediační služba poté zajišťuje výkon dohledu a během zkušební doby jednak kontroluje vedení řádného života klienta, plnění uložených přiměřených povinností a omezení, ale poskytuje mu také nezbytnou pomoc při řešení otázek, na které klient svými silami nestačí, popř. poskytuje kontakty na organizace, které mohou klientovi pomoci (při hledání bydlení, zaměstnání apod.). Probační úředník motivuje klienta k řešení problémů souvisejících s trestnou činností (včetně náhrady škody a urovnání konfliktů s poškozeným), pomáhá klientovi vytvářet podmínky pro reintegraci do společnosti. Dohled probíhá zejména formou osobních konzultací pracovníka probační a mediační služby s klientem.

- **MEDIACE** - možnost mimosoudního řešení konfliktu – má široké uplatnění v trestní justici a je jedním z nástrojů řešení trestného činu a jeho následků mezi pachatelem a poškozeným. Mediaci poskytovaná probační a mediační službou je bezplatná a založená na souhlasu obou stran. Mediaci vede odborník na řešení konfliktů, který jednání řídí, zachovává vstřícný a vyvážený přístup k oběma stranám a napomáhá jim nalézt řešení, nejen v oblasti náhrady škody, ale i vysvětlení, proč k trestnému činu došlo. Poškozenému mediace nabízí možnost pochopení situace, okolností a zvyšuje

pravděpodobnost rychlé náhrady škody. Obviněnému umožňuje vyjádření omluvy poškozenému, vysvětlení svého jednání a odčinění důsledků spáchaného trestného činu. Mediace je provázaná s trestním řízením a její výsledky jsou v něm také zohledněny.¹

Cíle činnosti Probační a mediační služby ČR

- ***Integrace pachatele*** – Probační a mediační služba usiluje o začlenění obviněného resp. pachatele do života společnosti bez dalšího porušování zákonů. Integrace je proces, který směřuje k obnovení respektu obviněného k právnímu stavu společnosti, jeho uplatnění a seberealizaci.
- ***Participace poškozeného*** – Probační a mediační služba se snaží o zapojení poškozeného do „procesu“ vlastního odškodnění, o obnovení jeho pocitu bezpečí, integrity a důvěry ve spravedlnost.
- ***Ochrana společnosti*** – Probační a mediační služba přispívá k ochraně společnosti účinným řešením konfliktních a rizikových stavů spojených s trestním řízením a efektivním zajištěním realizace uložených alternativních trestů a opatření.

Podle zákona o soudnictví ve věcech mládeže, probační a mediační služba zajišťuje, dohled nad mladistvým, a v případech, kdy dohled nebyl uložen, provádí úkony směřující k tomu, aby mladistvý vedl ve zkušební době řádný život, pokud bylo rozhodnuto:

- a) o propuštění mladistvého z vazby za současného uložení dohledu,
- b) o podmíněném zastavení trestního stíhání,
- c) o podmíněném upuštění od trestního opatření s dohledem,
- d) o uložení obecně prospěšných prací za současného uložení výchovných opatření,
- e) o uložení peněžitého opatření s podmíněným odkladem výkonu,
- f) o podmíněném odsouzení, včetně podmíněného odsouzení s dohledem,
- g) o podmíněném propuštění z výkonu odnětí svobody, včetně podmíněného propuštění z výkonu odnětí svobody za současného uložení dohledu, a
- h) o uložení dalších trestních, ochranných a výchovných opatřeních a soud předal věc probační a mediační službě

¹ informace dostupné z <http://www.pmscr.cz/>

4.4 Činnosti intervenčních, krizových a poradenských center

Nestátní neziskové organizace jsou blízkými partnery všech úrovní veřejné správy a to jak v oblasti pomoci obětem trestných činů, tak i v oblasti prevence kriminality. Jejich role je významná zejména v oblasti sociální prevence. Ve spolupráci s orgány veřejné správy se podílejí na plánování a realizaci opatření, na jejich vyhodnocování a na zvyšování kvality a efektivity jimi provozovaných služeb.

Intervenční centra jsou nová specializovaná poradenská místa, která poskytují kvalifikovanou pomoc zejména obětem domácího násilí. Prioritou intervenčních center je poskytnutí rychlé intervence osobám, jejichž blízká ohrožující osoba byla policií vykázána.¹ Intervenční centra by měla poskytovat obětem domácího násilí služby, to znamená, že by měla aktivně kontaktovat oběti a informovat je o jejich právech, specializovaných centrech a možnostech pomoci. Osobám, které jsou ohroženy násilným chováním ze strany osob blízkých nebo osob žijících s nimi ve společné domácnosti, se poskytuje bezprostřední a následná individuální pomoc. Tato pomoc spočívá poskytnutí pomoci sociální, lékařské, psychologické a právní povahy. Obětem domácího násilí je rovněž poskytována možnost dočasného azylového bydlení.

K datu 1.1.2007 bylo v celé České republice evidováno celkem 15 intervenčních center jako specializovaných pracovišť určených pro pomoc osobám ohroženým domácím násilím. Součástí těchto center je zpravidla i krizové a poradenské centrum.

První poradnu určenou pro oběti trestných činů v naší zemi otevřelo občanské sdružení Bílý kruh bezpečí v Praze 19. listopadu 1991. Dnes je největší neziskovou organizací, která se specializuje na pomoc obětem trestných činů v České republice a to bez rozdílu věku a pohlaví. Aktivity sdružení jsou založeny na práci dobrovolníků, které Bílý kruh bezpečí vyhledává z řad právníků, psychologů, lékařů, sociálních pracovníků, policistů aj. osob v dané problematice pracujících. V současné době má v České republice k dispozici 7 svých poboček.²

Bílý kruh bezpečí, o.s. se od svého vzniku zaměřuje na bezplatnou odbornou právní a psychologickou pomoc. Kromě poradenství tato organizace poskytuje i jiné nadstandartní služby, jako např. přípravu a doprovody na soud, víkendové pobyty či zprostředkování finanční pomoci z Nadašního fondu Filipa Venclíka. Bílý kruh bezpečí

¹ vykázání je opatření Policie ČR sloužící k ochraně oběti domácího násilí, je upraveno v hlavě sedmé v ust. §§ 44 - 47 zák. č. 273/2008 Sb. o Policii ČR

² informace dostupné z <http://www.bkb.cz>

se rovněž angažuje ve zlepšování podmínek pro oběti trestných činů v oblasti legislativy, což se projevilo například přijetím zákona č. 135/2006 Sb., kterým se mění některé zákony v oblasti ochrany před domácím násilím. K uvedení zmíněného zákona do aplikační praxe přispívá Bílý kruh bezpečí ve spolupráci s Ministerstvem vnitra ČR a Policejním prezidiem ČR, též školením policistů k otázce problematiky domácího násilí.

Spondea je obecně prospěšná společnost, jejímž posláním je zlepšování kvality života dětí, mladých lidí, a jejich blízkých, dále osob ohrožených domácím násilím, s cílem podpořit je ve schopnosti řešit jejich obtížné životní situace a opětovně se začlenit do společnosti.

Provoz společnosti byl zahjen v listopadu 1998 a rozsahem svých služeb poskytovaných na mezirezortní úrovni spolu s lůžkovým zázemím je jediným zařízením tohoto typu na území jižní Moravy.

Spondea je poskytovatelem sociálních služeb (nepřetržitá krizová pomoc, nepřetržitá telefonická krizová pomoc, sociálně aktivizační služba pro rodiny s dětmi, nepřetržitá činnost intervenčního a krizového centra) a má pověření pro výkon sociálně-právní ochrany dětí, a to v rozsahu:

- zřizování a provoz zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc,
- vyhledávání dětí, na které se sociálně-právní ochrana zaměřuje,
- pomoc rodičům při řešení výchovných nebo jiných problémů souvisejících s péčí o dítě,
- zřizování a provoz zařízení odborného poradenství pro péči o děti,
- zřizování a provoz zařízení sociálně-výchovné činnosti,
- pořádání poradenské činnosti, přednášek a kurzů v intencích sociálně-právní ochrany dětí.

Spondea je rovněž zařazena mezi nestátní zdravotnická zařízení, přičemž poskytuje zejména ambulantní psychiatrickou péči.¹

Dalšími centry plnící obdobnou pomoc, jsou např. občanské sdružení Fond ohrožených dětí, občanské sdružení Rosa ad.

¹ SPONDEA, *Sborník k desátému výročí založení organizace*

5. Výzkumné metody

Pro vypracování teoretické části své práce jsem použil metodu analýzy dostupných materiálů, zejména pak souvisejících zákonů a odborné literatury. Následně, při získávání poznatků potřebných k vypracování praktické části, jsem se zamýšlel, jakým způsobem povedu výzkum, kterým bych více přiblížil činnost těch orgánů a institucí, které se problematikou kriminality mládeže a kriminalitou páchanou na mládeži zabývají. Ačkoliv jsem zpočátku předpokládal provést šetření formou dotazníků, nakonec jsem se rozhodl pro, podle mého názoru, vhodnější výzkumnou metodu a to formou nestrukturovaného rozhovoru s jednotlivými pracovníky zainteresovaných institucí.

Provedenými rozhovory jsem chtěl zjistit, jak celkově je vnímáno postavení dětí v českém právním prostředí, ať už v pozici oběti nebo pachatele, z hlediska osob, které s touto skupinou mládeže pracují. Současně jsem však chtěl touto výzkumnou metodou zjistit a upozornit, na možná úskalí a problémy, které v souvislosti s prací v dané problematice vycházejí na povrch a kterými by bylo vhodné se do budoucna zabývat, jakožto i problémy, které by měly být upraveny legislativně, např. speciálním zákonem.

Do praktické části jsem se rozhodl rovněž zahrnout pasáž statistik, prostřednictvím tabulek a grafů, vypovídajících o kriminalitě mládeže na okrese Vyškov, kde jako policista působím. Původně jsem do této podkapitoly chtěl taktéž zahrnout statistické údaje k nezletilým obětem, ale při sbírání dat jsem zjistil, že by prezentované údaje byly neobjektivní, zejména vzhledem k případům, kdy jsou nezletilí zastoupeni zákonnými zastupci a sami nejsou v pozici poškozeného evidováni.

V úvodu praktické části bych shrnul domněnky, o které jsem svoji práci opřel:

V systému českého práva je poskytována větší ochrana nezletilým pachatelům, než nezletilým obětem.

Subjekty vstupující do kontaktu s nezletilými pachateli a oběťmi, jsou patřičně a odborně vzděláni a připraveni tak, poskytnout těmto osobám profesionální a symsluplnou pomoc.

Kriminalita mládeže na okrese Vyškov, kde působím jako policista, má v posledních letech sestupnou tendenci.

5.1 Rozhovory

V průběhu prováděného průzkumu, jsem se postupně setkal a hovořil s policisty, státní zástupkyní, soudcem pro mládež, pracovníci probační a mediační služby, sociální pracovníci orgánu sociálně-právní ochrany dětí, soudní znalkyní v oboru dětské psychologie a pracovníky intervenčních a krizových center.

Policistka, Služba kriminální policie a vyšetřování

Jeden z prvních rozhovorů, který jsem v rámci své práce provedl, byl rozhovor s policistkou, která pracuje u policie 17 let a nyní působí na funkci vrchního komisaře Služby kriminální policie a vyšetřování Policie ČR, Krajského ředitelství policie Jihomoravského Kraje v Brně. Náplní její práce je dokumentování a odhalování té nejzávažnější trestné činnosti mezi níž patří případy znásilnění, pohlavního zneužívání, vraždy dětí, ale také případy odložených či týraných dětí. Zabývá se tak problematikou, ve které vystupují jako pachatelé a oběti, převážně nezletilé osoby. Podílela se na vyšetřování i jedné z nejznámějších kauz poslední doby a to případem týraných chlapců Ondřeje a Jakuba z Kuřimi. Rozhovor byl zaměřen zejména na osobní zkušenosti dotazované policistky a na problémy, se kterými se v praxi setkává.

Problematiku daného tématu dotazovaná vystihla případem se své praxe, kdy pracovala na případu, který nazvala pracovním názvem “vřískot”. Aktéry případu byli dva spolužáci mladší patnácti let, kteří se společně dohodli, inspirováni filmem Vřískot, že ubodají svého stejně starého spolužáka. V daném případě však nešlo jen o plány do větru, ale o skutečně zosnovaný plán úkladné vraždy. Oba nezletilci se vybavili černými plášti a bílými maskami tváře, které si před tím zakoupili v obchodě, nožem a vylákali vytipovaného spolužáka na osamělé místo. Poté co nic netušící chlapec přišel na smluvené místo, se před ním zjevili v oblečených maskách a začali ho bodat. Napadenému chlapci se podařilo z místa zázrakem utéci do nejbližšího domu, odkud mu byla zavolána lékařská pomoc.

Proč však tento případ uvádím? Poté co chlapci byla přivolána první pomoc se také začalo řádné policejní vyšetřování. Zatímco napadený chlapec byl ještě hospitalizován na jednotce anesteziologicko resuscitačního oddělení s četnými bodnými poraněními, policistka konající prověřování jej navštívila v nemocnici, aby provedla prvotní výslech. Při tomto ho však byla mj. povinna poučit o ochraně soukromí mladistvých a nezletilých, což znamená, že nikomu nesměl říct, jména svých spolužáků,

kteří ho jednak málem připravili o život, ale navíc mu také způsobili hluboké trauma, mající za následek noční děsy a pomočování. Paradoxní je tento případ právě v tom, že zákon 218 ukládá povinnost poškozenému chránit identitu nezletilého pachatele, a to nehledě na to, že je sám nezletilý, ale v pozici oběti.

Na závěr tohoto případu policistka sdělila, že těmto pachatelům byla poskytována plná péče na jejich ochranu, rovněž podpora v podobě psychologického poradenství, přítomní psychologové se ihned po výsleších zajímali, zda nebyli nezletilí výsledkem příliš traumatizování apod. Po skončeném vyšetřování byli pachatelé umístěni odděleně ve výchovných ústavech.

Dalšími případy, kterými se vrchní komisařka zabývá, jsou případy znásilnění, oznámené většinou nezletilými dívkami, při čemž uvedla zajímavé údaje a to ve fikci údajných znásilněních, konkrétně ze čtyřicítky přijatých případů znásilnění za určité období, se podařilo prokázat pouze tři případy s tím, že v ostatních případech se jednalo o znásilnění fingované. K tomuto uvedla několik krátkých kasuistik, ze kterých vyplývají různé motivy. Mezi nejčastější patří msta (jednomu z rodičů, partnerovi za nevěru, vedoucímu kroužku pro nezáměr o ni, strach z otěhotnění, vzbuzení žárlivosti ad.). Rovněž zjištěnými poznatky je také stále se zvyšující rafinovanost dívek a čím dál nižší věk. Jsou zaznamenány případy i devítiletých dívek oznamující dokonale vymyšlené a zinscenované znásilnění. K tomuto zmínila případ, kdy dvě nezletilé sestry se společně dohodly, že zinscenují znásilnění, ze kterého obviní jejich nezletilého bratra. To, že se ve skutečnosti o znásilnění nejedná, prokázala až prohlídka u gynekologa, kde se prokázalo, že "údajně znásilněná" je panna a navíc, že má srostlé velké stydké pysky. Jako motiv jednání sester bylo, že jich bylo v bytě moc a chtěly mít každá svůj pokoj, údajné znásilnění bylo důvodem a šancí jak se bratra zbavit.

Aktuálními problémy v problematice znásilnění nezletilých, je právě vysoká míra fikce a s tím spojená zvyšující se rafinovanost nezletilých dívek (např. se množí případy análního a orálního zneužívání, neboť nezletilé vědí, že při gynekologickém vyšetření by bylo tvrzení o vaginálním znásilnění vyvráceno).

Velice zajímavými poznatky vyplývajících z tohoto rozhovoru bylo, že aktérkami fiktivních oznámení znásilnění jsou velmi často dívky z dobře zaopatřených rodin, zřídka jde o sociálně slabší rodiny, přičemž velice často hrají důležitou roli drogy a alkohol a četným počtem jsou v této skupině zastoupení jedináčci.

Rovněž zajímavá byla zmínka o způsobu provádění výslechu dětí mladších

patnácti let, jednak v takovém případě jde o prostředí, kde je výslech prováděn a jednak jde i o přítomnost dalších osob u výslechu. Zcela nežádoucí a nevhodná je přítomnost rodičů dítěte, naopak pro roli osoby přítomné při výslechu je nejvhodnější dětský psycholog, popřípadě pracovník orgánu sociálně-právní ochrany dětí. Policistka, se kterou byl rozhovor veden, sama dlouhodobě spolupracuje s dětskou psycholožkou a jako prostředí, ve kterém je možno výslech dětí provádět, má možnost volit vlastní kancelář nebo speciálně upravenou místnost, jen zdánlivě připomínající formální policejní prostředí, zřízenou v jednom z brněnských dětských domovů. Pro svou činnost má rovněž k dispozici demonstrační pomůcky zvané "jája a pája", jejichž využití v současné době klesá, neboť i děti mladšího školního věku mají dnes, až někdy šokující přehled, o praktikách sexuálního života, což lze přisoudit snadné dostupnosti pornografie, zejména na internetu, prostřednictvím filmů, časopisů apod. Na závěr rozhovoru policistka uvedla, že jen velmi zřídka se může při své práci řídit rčením, že "děti přece nelžou".

Policista, Skupina domácího násilí Brno, dobrovolník o.s. Bílý kruh bezpečí

Dalším policistou, kterého jsem požádal o rozhovor je vrchní komisař ze Skupiny domácího násilí, Služby kriminální policie a vyšetřování, Městské ředitelství Policie ČR v Brně. U této skupiny slouží od počátku jejího založení v roce 2005 a zároveň je dobrovolníkem v občanském sdružení Bílý kruh bezpečí – pobočka Brna.

Vrchní komisař při rozhovoru uvedl, že policisté ze Skupiny domácího násilí se ročně setkávají se stovkami případů, přičemž desítky z nich jsou kvalifikovány jako trestné činy, u zbylých případů jde o přestupky s tím, že minimálně u poloviny případů jsou přítomny děti, ať už jako svědci nebo oběti.

Z pozice dobrovolníka o.s. Bílého kruhu bezpečí se domnívá, že možnost policejního orgánu je nabídnout obětem a svědkům trestné činnosti, kromě svých základních povinností v rámci trestního řízení, též doplňkovou službu ve formě psychologické a právní pomoci. Podotkl, že takový přístup policie je nejen plně v souladu s community policing, ale současně umožňuje následně pracovat s poučenými a psychicky stabilizovanými občany, což současně přispívá i k dosažení cílů všech orgánů činných v trestním řízení. Zároveň doplnil, že z takového kroku bude patrný zájem policisty o další osud oběti či svědka, což může přispět k jejich ochotě spolupracovat v průběhu trestního řízení. Formu této doplňkové služby se bude ze své

pozice snažit rozšířit na všechny útvary v působnosti Krajského ředitelství policie Jihomoravského kraje a to formou umístění letáků aj. propagačních materiálů v budovách policie s odkazem na specializovaná pracoviště Bílého kruhu bezpečí. Jelikož v rámci práce u policie působí mj. i jako školitel problematiky domácího násilí, bude při objíždění jednotlivých útvarů policie apelovat na policisty k důslednému plnění pracovních povinností v této problematice. Na závěr zmínil možnost odškodnění obětí díky zákonu č. 209/1997 Sb., o poskytnutí peněžité pomoci obětem trestné činnosti, popř. prostřednictvím Nadačního fondu Filipa Venclíka.

Pohled státní zástupkyně

Státní zástupkyně, kterou jsem požádal o provedení rozhovoru, působí u Okresního státního zastupitelství ve Vyškově a problematikou mládeže se zabývá celkem 14 let, 8 let v pozici vyšetřovatelky u Policie České republiky a od roku 2003 dosud, v roli státní zástupkyně.

Při rozhovoru mj. uvedla, že v roce 2008 byla pověřena ze strany Krajského státního zastupitelství Brno k provedení prověřkové činnosti, zejména s ohledem na přezkum trestního řízení, které bylo vedeno proti osobám mladším patnácti let a to na území jižní Moravy, tedy v místní působnosti Krajského státního zastupitelství Brno. Rozhovor byl tedy směřován na rozbor zjištěných poznatků z této prověřkové činnosti.

Státní zástupkyně sdělila, že při své práci vyhodnocovala zejm. statistická data se zaměřením na zjištění počtu dílčích činů jinak trestných a strukturu trestné činnosti, při čemž zjistila, že za I. pololetí roku 2008 bylo projednáváno 187 případů, čítající celkem 252 pachatelů mladších patnácti let, jejichž trestní stíhání bylo pro nedostatek věku nepřipustné, tudíž tyto případy byly odloženy (§ 159a odst. 2 trestního řádu). Počet jednotlivých skutkových podstat činů jinak trestných byl 303.

Co se týká struktury a povahy trestné činnosti dětí mladších patnácti let, tak se jednalo především o majetkovou trestnou činnost v podobě činu jinak trestného krádeže, který byl zastoupen ve více jak čtvrtině všech činů. Detailnějším rozbohem bylo zjištěno, že se jedná zejména o tzv. “pouliční” trestnou činnost, spočívající v krádežích na ulicích, v obchodech krádeže kabelek, peněženek atd.). Tento čin jinak trestný bývá pak velmi často páchan v souběhu s činem jinak trestným neoprávněné držení platební karty. Kromě těchto krádeží jsou to dále krádeže vloupáním v domech, bytech, vozidlech apod., kdy se vyskytují v souběhu s dalšími činy jinak trestnými,

zpravidla porušování domovní svobody nebo poškozování cizí věci.

Druhou rozsáhlou skupinou protiprávního jednání dětí mladších patnácti let je čin jinak trestný poškozování cizí věci, v praxi označován jako “sprejerství”, pro který bylo typické skupinové páchání.

Poměrně alarmující bylo zjištění, že na třetím místě co do počtu spáchaných skutků se zařadil čin jinak trestný loupeže. Poměrně velkou část případů loupeží, byla zjištěna ve školním prostředí, kde toto sociálně patologické jednání spolužáků, jakožto vyvrcholení určité formy šikany, se zaměřuje na odebírání různých osobních věcí jako jsou peníze, mobilní telefony apod. Na druhou stranu však byly rovněž v hojné míře zaznamenány případy loupeží vůči dospělým osobám, zejména osobám vyššího věku.

Z dalších nejčastěji se vyskytujících činů jinak trestných, byly zmíněny případy výtržnictví, řízení motorového vozidla bez řidičského oprávnění, vydírání ad. Protiprávní činnost dětí mladších patnácti let na úseku návykových látek byla zjištěna v podstatě jen v souvislosti s držením a distribucí marihuany (nedovolená výroba a držení omamných a psychotropních látek a jedů, šíření toxikomanie).

Velice zajímavý, byl poznatek státní zástupkyně o vysoké společenské nebezpečnosti protiprávního jednání, jehož se dopouštějí děti mladší patnácti let v působnosti obvodu Městského státního zastupitelství Brno. Za zmínku stojí zcela jistě sdělení, že řada dětí mladších patnácti let byla řešena opakovaně a některým z nich byla již uložena všechna opatření, která zákon 218 umožňuje. Nezletilí pachatelé páchají četně a ve skupinách jinak trestné činy loupeže, přičemž poškozenými jsou nezřídka nezletilí i osoby vysoké věku (zpravidla ženy nad 70 let). Věk nejmladších podezřelých chlapců se pohybuje již kolem 10-11 let. K loupežným přepadením dochází často v samotném centru města Brna. Dívky mladší patnácti let se dopouštějí zejména krádeží, v podobě systematického odcizování dámských kabelek ze zaparkovaných automobilů a z nákupních košíků v supermarketech a na jim přilehlých parkovištích. Jedna z nezletilých pachatelek se takto dokonce dopustila 28 dílčích útoků pokračujícího činu jinak trestného krádeže v souběhu s dalšími skutky, přičemž celkem způsobená škoda přesáhla částku 700.000,- Kč, nutností je rovněž zmínit, že se svým protiprávním jednáním začala krátce po svých jedenáctých narozeninách.

K otázce obligatorní povinnosti státního zástupce, podat soudu návrh na opatření potřebného k nápravě dítěte ve všech případech, v nichž je trestní stíhání nepřípustné pro nedostatek věku, se státní zástupkyně domnívá, že v případech, kdy dítě se činu

dopustilo poprvé tzv. "z blbosti", svého činu lituje, jeho rodiče nahradily vzniklou škodu a učinily dostatečné opatření k jeho nápravě, je podání návrhu soudu jen těžko odůvodnitelné a jako dostačující považuje pouhé projednání věci před soudem.

Soudce pro mládež, Krajský soud v Brně

Další osobou, kterou jsem zařadil do výzkumu formou neformálního rozhovoru, byl předseda senátu Krajského soudu v Brně, který se zabývá problematikou soudnictví mládeže již od roku 1975. Při uvedeném rozhovoru byla soudci položena otevřená otázka, směřující zejména k současným problémům v soudnictví ve věcech mládeže, při čemž poukázal nejprve na nový trestní zákoník, ke kterému zmínil zejména skutečnost, že tento již nepracuje se společenskou nebezpečností činu pro společnost, o kterou se právě zákon 218 opírá a pravěpodobně až praxe ukáže případné nedostatky v tomto směru, současně zmínil další řadu změn spojenou s tímto zákonem. Dále poukázal na skutečnost, že zkoumání duševní a mravní vyspělosti mladistvých pachatelů je na místě pouze tehdy, existuje-li k tomu důvod a to na základě objektivního zjištění od orgánu sociálně-právní ochrany dětí, rodiny nebo např. školy s tím, že není toto zkoumání třeba dělat paušálně. Současně soudce zdůraznil, že je třeba chránit tuto věkovou skupinu, že je třeba pozitivního působení a vytvoření podmínek pro zařazení do běžného života a k tomuto je současná právní úprava směřována. Další dotaz směřoval ke zhodnocení fungování zákona 218 a to zejména s ohledem na naplnění úmyslu zákonodárce zřídit specializované soudy pro mládež. K tomuto soudce sdělil, že tato myšlenka není v současné době realizovatelná a to zejména s ohledem na skutečnost, že si to česká justice nemůže dovolit, doslova sdělil, že tyto specializované soudy "by se neuživily". Praxe je realizována formou specializovaných senátů, které by měly mít pro práci s mládeží speciální přípravu.

Rozhovor s pracovníci probační a mediační služby

Další osoba, kterou jsem se rozhodl zahrnout do svého výzkumu formou rozhovoru, je úřednice Probační a mediační služby ČR ve Vyškově, která na své pozici působí již 8 let, přičemž její předchozí praxe byla u Policie ČR, kde působila 7 let.

Při dialogu uvedla, že roční podíl přidělených spisů týkající se mládeže z celkového počtu činí asi 1/4, z nichž se jednalo téměř ve všech případech o mladistvé. Dohledy nad dětmi mladšími patnácti let dělají jen výjimečně. Nejčastější forma

delikvence mladistvých je většinou majetková trestná činnost v podobě krádeží v souběhu s neoprávněným držením platební karty a na druhém místě jsou to případy poškozování cizí věci, zpravidla formou sprejerství. Mezi nejčastějšími druhy výchovných opatření, která jim jsou ukládána, jsou výchovné povinnosti. Tyto výchovné povinnosti, formou společensky prospěšné činnosti, si mladiství odčíní v maximálním rozsahu 60-ti hodin, např. formou pomocných prací v Domově dětí a mládeže nebo v místním ZOO koutku.

V případě stanoveného dohledu probačního úředníka se snaží o intenzivní kontakt s nezletilým a to minimálně 1x měsíčně osobním kontaktem v kanceláři probační a mediační služby, 1x za čtvrt roku činí kontakt ve škole a 1x za půl roku navštíví rodinu. Cílem těchto kontaktů je preventivní působení na mladistvého, aby se dalšího protiprávního jednání do budoucnosti zdržel, a aby vedl řádný život v rodině i ve škole.

K dotazu, kde spatřuje v činnosti probační a mediační služby slabá místa, úřednice odpověděla, že jako nedostačující považuje systém ukládání probačních programů. K tomuto dodala, že probační program se totiž koná v Brně, jednou týdně po asi 5 lidech, cílem tohoto programu je navození zátěžových situací a jejich zvládnutí, učení se vhodné komunikaci, sebehodnocení, změna ideálu o životě, životních hodnot apod. Nevýhodou tohoto programu je, že se koná v Brně a přinutit žáky základní či střední školy jezdit každý týden do Brna je jen málo reálné a to jak z hlediska časového, tak i finančního. Doplnila, že do konce roku 2008 využívali programu *rozvoj psychosociálních dovedností*, který fungoval a byl provozován ve Vyškově v poradně pro mezilidské vztahy. Od nového roku však již tento program realizován není, což vnímá jako nedostatek. Dalším nedostatkem je skutečnost, že v případě uložení dohledu probačního úředníka, nemá úředník možnost vstupu do obydlí sledované osoby, neboť k tomu není potřebná opora v zákoně. Spolupráci s okresním státním zastupitelstvím, soudem a orgánem sociálně-právní ochrany dětí zhodnotila, že je na dobré úrovni.

Sociální pracovnice, Orgán sociálně-právní ochrany dětí

Sociální pracovnice, kterou jsem požádal o rozhovor a se kterou rovněž spolupracuji v rámci svého zaměstnání, působí v orgánu sociálně-právní ochrany dětí v rámci okresu Vyškov. Jako sociální pracovnice pracuje již 14 let. K problematice uvedla, že zejména ve spolupráci s policií vnímá, jaká je poskytována ochrana nezletilým pachatelům a naopak ze své práce ví, jak je tomu u nezletilých obětí a dětí

celkově. Co se týká trestání dětí mladších patnácti let, tak ve většině případů co byla přítomna, bylo dostačujícím opatřením projednání před soudem a již nebylo třeba uložení dalšího opatření. S dohledy probačního úředníka se setkává, ale jen zřídka. Většinou před uložení dohledu, je jejich orgán požádán, aby provedl důkladnou prověrku v rodině a poskytl soudu zprávu. Naopak po ukončení dohledu je z jejich strany rodina mladistvého provinilce dlouhodobě sledována. S duplicitním uložením dohledu dle zákona o rodině a současně dohledu probačního úředníka, se nesečkala.

Co se týká pomoci obětem trestných činů, tak jejich pomoc spočívá víceméně v poradenské činnosti, než aplikaci nějaké sociální podpory. Sociální pomoc je vyplácena pouze v podobě dávek hmotné nouze podle zákona a to se netýká jen obětí.

Dětská psycholožka, soudní znalkyně

V rámci svého zaměstnání jsem se zúčastnil přednášky soudní znalkyně zabývající se dětskou psychologií, která zpracovávala znalecké posudky na týrané chlapce z kuřimské kauzy, přičemž byla přítomna i u jejich výslechů. Paní doktorce jsem se dotázal, jak týraní chlapci vnímali nátlak a vtíravost médií. Na toto mi sdělila, že chlapci trpěli silnou posttraumatickou stresovou poruchou, nechtěli zpočátku vůbec hovořit, jejich výpovědi “šly po větách”. Oba chlapci byli vlivem médií, zejm. zprávami v televizi a v novinách, velmi traumatizováni, vždy když se blížilo nějaké líčení u soudu, tak odjížděli někam na pobyt, tak tomu bylo i v případě hlavního soudního procesu. Projevila souhlas v souvislosti s přijetím novely trestního řádu, která má za úkol identitu obdobných obětí chránit.

Vlastní poznatky z odborné praxe

V průběhu získávání praktických poznatků pro vypracování mé práce jsem vykonal odbornou stáž, kterou jsem absolvoval na Krajském ředitelství policie Jihomoravského Kraje v Brně, kde jsem postupně působil na několika pracovištích, a to na Operačním středisku, některých Obvodních odděleních, pracovišti Centrum, Skupině domácího násilí aj. pracovištích.

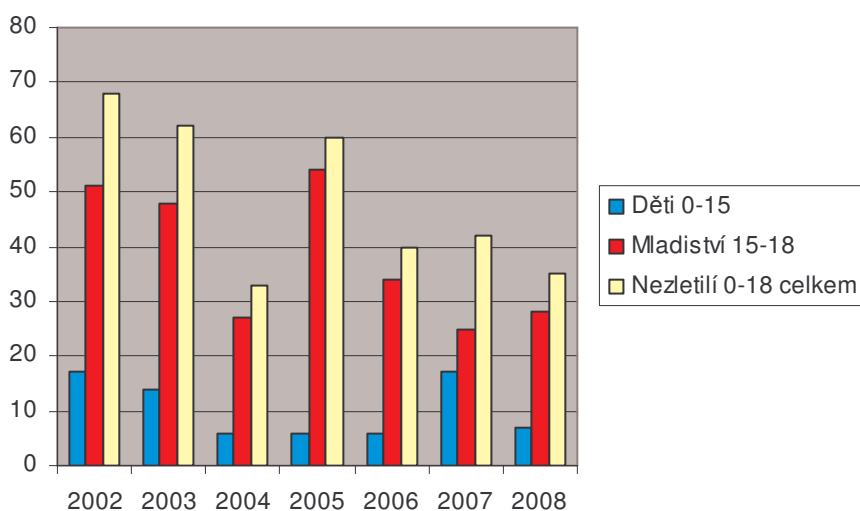
Po srovnání získaných poznatků z odborné praxe, jsem dospěl závěru, že s obdobně závažnými případy protiprávního jednání pachatelů mladších patnácti let jako tomu je v městě Brně, se na okrese Vyškov, kde jako policista působím, setkávám pouze výjimečně.

5.2 Statistické údaje ¹

V této kapitole jsem se pokusil provést statistický rozbor kriminality dětí mladších patnácti let a mladistvých na okrese Vyškov za období let 2002-2008.

Vývoj kriminality mládeže na okrese Vyškov v číslech

Věkové kategorie	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Děti 0-15	17	14	6	6	6	17	7
Mladiství 15-18	51	48	27	54	34	25	28
Nezletilí 0-18 celkem	68	62	33	60	40	42	35

Z výše uvedené tabulky a grafického znázornění je patrné, že kriminalita mládeže na okrese Vyškov má sestupnou tendenci, ačkoliv pokles není nijak výrazný. Rovněž je zřejmé, že kriminalita za poslední tři roky spíše stagnuje. Většinový podíl na trestné činnosti má věková kategorie mladistvých, ale zejména v roce 2007 se na celkovém počtu deliktů značně podíly děti mladší patnácti let.

Další podrobnější rozbor – viz. příloha č. 1

¹ informační zdroj: statistiky Policie České republiky

5.3 Shrnutí poznatků z praktické části

Problematiku postavení nezletilých provinilců, upravuje především zákon o soudnictví ve věcech mládeže, který vydělil trestní řízení s pachateli mladšími osmnácti let do samostatné právní normy. Úmyslem zákonodárců tehdy bylo vyjít vstříc nezletilému pachateli, a to proto, aby měl větší šanci na úplnou nápravu s možností využití alternativních trestů ve výchovných programech a specializovat některé soudce na problematiku dětské kriminality. Po zpracování této práce se však domnívám, že tento zákon byl reálně naplněn pouze v oblasti ochrany soukromí nezletilého pachatele.

Jedním z problémů, kterým by bylo vhodné se do budoucna zabývat, spočívá ve vypořádání se s konfliktem dvou protichůdných zájmů, na straně jedné se jedná o zásadu rychlosti řízení a na druhé straně, jde o samotné směřování řízení k alternativnímu potrestání. Jedná se o případy, kdy státní zástupce podá soudu návrh na opatření, načež soudce musí učinit úkon směřující k rozhodnutí ve věci. Tzn., že soudce nemá prostor předložit věc probační a mediační službě s tím, aby se pokusila o nějakou mediaci, která by mohla vést k některé z možností odklonu. Další nedostatky vykazuje obligatorní povinnost státního zástupce, podat soudu návrh na opatření potřebného k nápravě dítěte ve všech případech, v nichž je trestní stíhání nepřijatelné pro nedostatek věku, přestože se k vzhledem ke zjištěným okolnostem jeví dostačující potrestání, pouhé projednání věci před soudem. Mezi další možné problémy, které z praxe vyplývají, bych zmínil zejm. faktickou neexistenci soudů pro mládež, nejednotnost soudů při ukládání opatření, nedostatek soudních znalců na dětskou psychologii, nebo specializované senáty bez specializovaných soudců, kteří se ve většině případů, zabývají i soudnictvím dospělých a soudnictví mládeže vykonávají jako něco navíc.

Dalším z problémů, který mě motivoval k vypracování této práce, je otázka ochrany nezletilých obětí. Faktem je, že při dokončování této práce vstoupila v účinnost novela trestního řádu, která již ochranu obětí upravuje a o které je pojednáno v teoretické části. Otázkou však nadále zůstává, co tato novela přinese pro praxi a pro oběti samotné. Ani tato novela totiž nezohledňuje specifickou situaci oběti z hlediska psychické či morální újmy, která jí trestným činem vznikla. Oběť je chápána buď jako svědek, čili důkaz nebo jako poškozený, čili subjekt, který má právo na odškodnění majetkové škody či újmy na zdraví. Přestože trestní řád definuje poškozeného mj. i jako osobu, které byla způsobena morální újma, není možné za ni v trestním řízení přiznat náhradu, čímž je význam morální a psychické újmy zatlačen do pozadí.

Závěr

V úvodu této práce jsem si stanovil cíle, spočívající v porovnání postavení nezletilých pachatelů a nezletilých obětí v českém právním řádu, zejména s ohledem na jejich práva a poskytovanou ochranu. Současně jsem si stanovil za cíl, analyzovat činnost těch orgánů a institucí, které se na práci s mládeží, zejm. v souvislosti s trestním řízením a následnou pomocí, podílejí.

V případě postavení nezletilých pachatelů je nutno především zmínit, že ani sebelepší právní úprava, kriminalitu dětí a mládeže “nevyléčí”. Pozornost by měla být zaměřena jak na děti, kteří se již protiprávního jednání dopustili, tak na ty ostatní, aby nebyly vůbec k páchaní delikventního jednání motivováni. Myslím si, že v tomto směru zde hraje největší úlohu rodina a škola, jakož i sociální prostředí, v němž se jedinec nachází. Tímto chci poukázat na slábnoucí vliv rodiny při výchově dětí a četné nedostatky současného rodinného i společenského prostředí, které se negativně odrážejí do vývoje osobnosti dětí. Jsem toho názoru, že při včasném odhalení výchovných problémů, je možné delikventní jednání mládeže, jakožto sociálně patologický jev společnosti, tímto potlačit a eliminovat. Tato úvaha je však možná jen za předpokladu spolupráce rodiny a širší odborné veřejnosti, zejména pedagogů, sociálních pracovníků, psychologů aj., kteří by dokázali včas a kvalifikovaně rozpoznat možné příčiny vzniku nežádoucích projevů chování. Současně se domnívám, že pozitivní vliv na prevenci kriminality mládeže, by mohlo být zapojení vyšší autority, např. soudců nebo státních zástupců. Buďto přímou návštěvou na soudu, tj. v autoritativním prostředí, nebo formou preventivních přednášek, do kterých by mohli být zapojeni soudci, soudní čekatelé, státní zástupci, pracovníci probační a mediační služby aj., kteří s delikventní mládeží pracují. Na základě vlastních poznatků mohu k tomuto tématu dodat, že postoj mládeže k Policii ČR jako k autoritě neustále klesá, což lze zcela jistě přisoudit vlivu médií, přejímání názorů rodičů a celkovému postoji naší společnosti k této státní složce, a to přestože se tato složka na systému prevence kriminality neodmyslitelně podílí.

Problematika týkající se obětí trestných činů je rovněž velmi složitá a zvláště v těch případech, kdy jde o oběť nezletilou. V průběhu zpracování této práce jsem se setkal s řadou pracovníků, kteří se problematikou obětí systematicky zabývají. Z těchto poznatků jsem usoudil, že pro oběť je velice těžké o své těžké životní situaci hovořit, natož pak z úplně cizími lidmi, jako jsou policisté, znalci, psychologové apod. Toto

mnohonásobně platí v případech, kdy je trestným činem zasažena tělesná, psychická a zvláště sexuální integrita, o čemž se oběť stydí mnohdy hovořit i se svými nejbližšími. Ti, kteří najdou dostatek odvahy, pak nezdědka svého rozhodnutí litují. Důvodem může být jednak necitlivý a nekompetentní přístup orgánů činných v trestním řízení, ale také zdlouhavost řízení, znovusetkání s pachatelem nebo také skutečnost, že se o trestném činu dozví okolí oběti např. prostřednictvím médií. Podle mého názoru je tedy nezbytné, upozornit zejména na problém “*sekundární viktimizace*” a zamyslet se nad možností zavedení některých opatření k jejímu předcházení, případně jejímu řešení, do českého právního řádu de lege ferenda.

Vyslovení závěru ke stanoveným hypotézám

- **Hypotéza č. 1** - *V systému českého práva je poskytována větší ochrana nezletilým pachatelům, než nezletilým obětem.*

- v průběhu zpracování bakalářské práce jsem postupně docházel k závěru, že tato domněnka se potvrdí, vzhledem k účinnosti novely trestního řádu od 1.4.2009, která přinesla dlouho očekávanou ochranu obětí trestných činů, však takový závěr vyslovit nemohu. Proto vyslovím závěr následující: **Hypotéza č. 1 se potvrdila** s ohledem na právní stav platný do 31.3.2009 s tím, že posouzení této hypotézy k právnímu stavu po 1.4.2009 by nebylo objektivní, zejm. s ohledem na krátkou dobu, kdy má být podle této právní normy postupováno

- **Hypotéza č. 2** - *Subjekty vstupující do kontaktu s nezletilými pachateli a oběťmi, jsou patřičně a odborně vzděláni a připraveni tak, poskytnout těmto osobám profesionální a symsluplnou pomoc.*

- z provedených rozhovorů a osobních kontaktů s širokou skupinou subjektů působících v dané problematice, jsem dospěl k závěru, že: **Hypotéza č. 2 se potvrdila**, neboť všechny složky vykazují určitý stupeň připravenosti a odbornosti, který je pro práci s mládeží nezbytný. Je ovšem potřeba podotknout, že je stále mnoho prostoru pro další specializaci, jak samotných pracovníků, tak i v oblasti legislativy.

- **Hypotéza č. 3** - *Kriminalita mládeže na okrese Vyškov, kde působím jako policista, má v posledních letech sestupnou tendenci.*

- na základě provedeného statistického šetření a porovnání, jsem dospěl k závěru, že: **Hypotéza č. 3 se potvrdila**

Resumé

Bakalářská práce na téma: „Postavení nezletilého pachatele a nezletilé oběti v českém právu“ se zabývá problematikou kriminality mládeže a kriminalitou páchnou na mládeži, zejména s ohledem na jejich postavení v českém právním řádu. Tato práce rovněž připomíná, že jednání s mládeží vyžaduje specifický přístup všech orgánů, které do kontaktu s nimi vstupují, a to jak u nezletilých pachatelů, tak obětí. Smyslem práce je současně poukázat na skutečnost, že je v zájmu celé společnosti, aby dětem a mládeži byla vhodným a především účinným způsobem, poskytována adekvátní ochrana, pomoc a poradenství, jakož i význam prevence jejich protiprávního jednání.

První kapitola je věnována především vymezení základních pojmů a analýze základní legislativní úpravy, která o postavení nezletilých pojednává.

Druhá kapitola se zabývá problematikou kriminality mládeže, s ohledem na její formy, strukturu, příčiny a podmínky vzniku, vliv prostředí apod. Rovněž je zde zmíněn systém prevence kriminality mládeže u nás, její aplikace před represí. Je zde rovněž pojednáno o ochraně, která je nezletilým pachatelům českým právem poskytována.

Ve třetí kapitole je uveden historický vývoj práv dětí a dětských obětí, nejčastější formy kriminality páchané na mládeži, dále je zde stručně zmíněna problematika dětí jako obětí a svědků domácího násilí. Rovněž je zde pojednáno o poskytované právní ochraně nezletilých obětí trestné činnosti a to i ve vztahu k novinářské činnosti.

Čtvrtá kapitola se zabývá činností státních a nestátních orgánů a dalších institucí. Je zde pojednáno zejména o činnosti orgánů činných v řízení o mladistvých a dětech mladších patnácti let, dále činnosti orgánu sociálně-právní ochrany dětí, o činnosti pracovníků probační a mediační služby a činnosti intervenčních, krizových a poradenských center.

Pátá kapitola, jako jediná v praktické části, zahrnuje vlastní výzkumné metody, které byly provedeny formou rozhovorů a statistického šetření.

Má práce není, a vzhledem k rozsahu a složitosti tématu, ani nemůže být vyčerpávající. Případnému čtenáři umožňuje nejen nahlédnout do dané problematiky, ale také jej seznámit s možnými následky nevhodné či nedostatečné ochrany, která je či není nezletilým poskytována. Tato práce rovněž zmiňuje problémy, se kterými se při své práci setkávají policisté, státní zástupci, soudci, sociální pracovníci aj., přičemž získané poznatky vypovídají o nutnosti, zakotvení práv nezletilých v legislativě.

Anotace

Sedláček, Daniel. Postavení nezletilého pachatele a nezletilé oběti v českém právu. Bakalářská práce. Brno: UTB, 2009, s. 69

Bakalářská práce na téma: „Postavení nezletilého pachatele a nezletilé oběti v českém právu“. Obsahem práce je charakteristika kriminality mládeže a kriminalita páchaná na mládeži, zejména s ohledem na jejich postavení v českém právním řádu. Práce rovněž mapuje a nahlíží do specifík činnosti zainteresovaných orgánů pracujících s mládeží a jejich poznatky z této činnosti, včetně problémů, kterými by bylo vhodné se do budoucnosti zabývat.

Klíčová slova : Kriminalita, pachatel, oběť, nezletilý, mladistvý, mládež, děti, ochrana, právo, prevence.

Annotation

Sedlacek, Daniel. The position of the minor offender and the minor victim in Czech law. Bachelor thesis. Brno: UTB, 2009, 69 pages

Bachelor's thesis on the theme: "The position of the minor offender and the minor victim in Czech law". The work is characteristic of juvenile delinquency and crime against young people, particularly with regard to their position in the Czech legal order. The work also showcases a view to the specifics of the activities of the authorities involved working with youth and their knowledge of this activity, including issues that would be appropriate to consider the future.

Key words: Crime, the offender, victim, child, adolescent, youth, children, protection, law, prevention.

Seznam použité literatury:

Zákony:

- Sdělení federálního ministerstva zahraničních věcí č. 104/1991 Sb., *Úmluva o právech dítěte*
- Ústavní zákon č. 2/1993 Sb. - Listina základních práv a svobod
- Zákon č. 140/1961 Sb., trestní zákon, ve znění pozdějších předpisů,
- Zákon č. 141/1961 Sb., trestní řád, ve znění pozdějších předpisů
- Zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů
- Zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů
- Zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů
- Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů
- Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník

Knihy a monografie:

1. ČÍRTKOVÁ, L., VITOUŠOVÁ, P. *Pomoc obětem (a svědkům) trestných činů*, Praha: Grada Publishing, 2007, 192 s., ISBN 978-80-247-2014-2
2. DVOŘÁČEK, Z. a kol. *Aktuální poznatky z činnosti služby kriminální policie vyšetřování na úseku mládeže*, Praha: Policejní akademie ČR, 2007, 80 s., ISBN 978-80-7251-248-5
3. DUNOVSKÝ, J. a kol. *Problematika dětských práv a komerčního sexuálního zneužívání dětí u nás a ve světě*, 252 s., Praha : Grada Publishing, 2005, ISBN 80-247-1201-6
4. HRONOVÁ, M., MARVÁNOVÁ – VARGOVÁ, B., ŠILAROVÁ, E. *Dětská svědectví násilí*, ROSA, 2008, 96 s.
5. HRONOVÁ, M. *Tátové a mámy, chraňte své děti před násilím*, ROSA, 2007, 48 s.
6. CHMELÍK, J. a kol. *Mravnost, pornografie a mravnostní kriminalita*, Praha: Portál, 2003, 201 s., ISBN 80-7178-739-6
7. JELÍNEK, J., MELICHAROVÁ, D. *Zákon o soudnictví ve věcech mládeže s poznámkami a judikaturou*, Praha: Linde, 2004, 144 s. ISBN 80-7201-493-5
8. KULÍŠKOVÁ, K. *K problematice obětí trestných činů a k výsledkům výzkumu v České republice*, Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, Bílý kruh bezpečí, 1999, 63 s., ISBN 80-86008-57-6

9. MAREŠOVÁ, A. a kol. *Kriminalita v roce 2006*, Praha, 2008, 113 s., ISBN 978-80-7338-067-0
10. MOTEJL, O. a kol. *Rodina a dítě, Sborník stanovisek veřného ochránce práv, Stanoviska 2*, Brno: Kancelář veřejného ochránce práv, 2007, 215 s.
11. ŠÁMAL, P., VÁLKOVÁ, H., SOTOLÁŘ, A., HRUŠÁKOVÁ, M. *Zákon o soudnictví ve věcech mládeže. Komentář. 2. vydání*. Praha: C. H. Beck, 2007, 1227 s., ISBN 978-80-7179-375-5
12. ŠPECIÁNOVÁ, Š. *Ochrana týraného a zneužívaného dítěte*, Praha: LINDE, 2003, 156 s., ISBN 80-86131-44-0
13. VYMĚTAL, V., VITOUŠOVÁ, P. a kol. *Novináři a oběti trestných činů*, Praha 2008, 80 s., ISBN 80-7312-052-6
14. ZEZULOVÁ, J. *Trestní zákonodárství nad mládeží*. Brno: Masarykova univerzita, 1997, 234 s., ISBN 80-210-1643-4

Časopisy:

- Čírtková, L. časopis *Právo a rodina*, č. 5/2005, článek: *Dítě jako oběť trestného činu*, s. 12-16
- Spondea, *Sborník k desátému výročí založení organizace*, Spondea 1998-2008
- Státní zastupitelství, č. 2/2009, s. 13-21
- Státní zastupitelství, č. 3/2009, s. 17-28
- Učitelské noviny, ročník 111, č. 8, ze dne 26.2.2008, článek: *Děti se nedopouštějí trestných činů, ale páchají provinění*, s. 12-13, ISSN 0139-5718
- Zoubková, I. časopis *Kriminalistika*, Ročník XXXIV, 2/2001, Praha: Policejní akademie ČR

Internet:

- <http://www.epravo.cz/>
- <http://www.profipravo.cz/>
- <http://aplikace.mvcr.cz/>
- <http://www.pmscr.cz/>
- <http://www.bkb.cz/>
- <http://portal.justice.cz/>

Další zdroje:

- statistiky Policie České republiky

Seznam příloh:

- Příloha č. 1 - Statistiky (počet stran 4)

PŘÍLOHA č. 1

Počet listů : 4

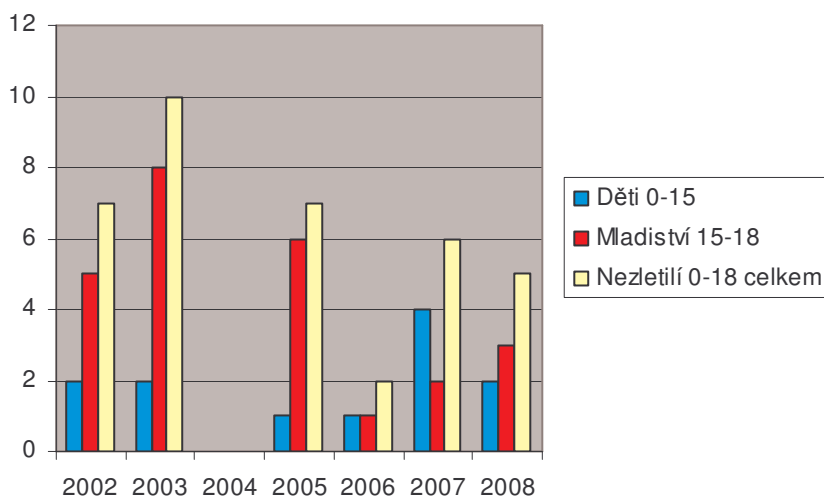
Přehled trestné činnosti spáchané dětmi mladšími patnácti let a mladistvými na okrese Vyškov v letech 2002-2008.
Rozděleno podle charakteru trestné činnosti.

Tabulka č. 1

NÁSILNÁ trestná činnost

Věkové kategorie	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Děti 0-15	2	2	0	1	1	4	2
Mladiství 15-18	5	8	0	6	1	2	3
Nezletilí 0-18 celkem	7	10	0	7	2	6	5

Graf č. 1

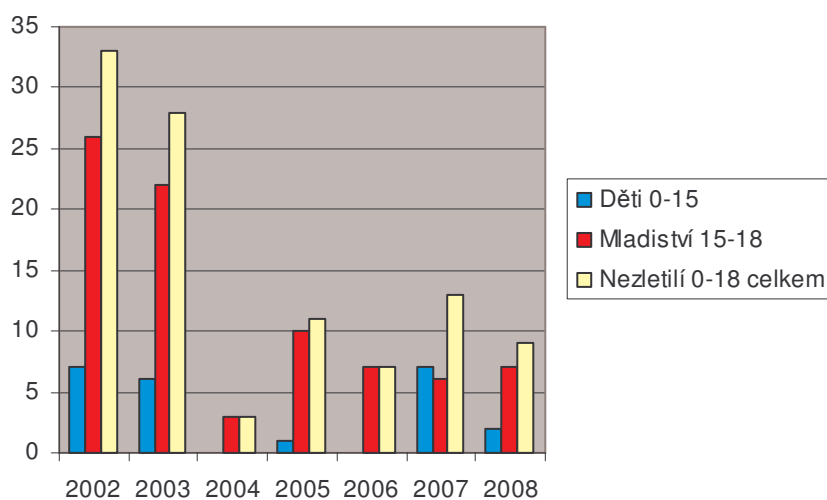
Z grafu znázorňující kategorii „násilná trestná činnost“, která zahrnuje trestné činy výtržnictví, ublížení na zdraví a loupeže, je patrné, že v počátku sledovaného období převažovala zejména trestná činnost mladistvých, kterou však v posledních letech, zejm. v roce 2007, početně doplnila násilná trestná činnost dětí do patnácti let. Za povšimnutí stojí nulový nápad násilné trestné činnosti v roce 2004.

Tabulka č. 2

Krádeže vloupáním

Věkové kategorie	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Děti 0-15	7	6	0	1	0	7	2
Mladiství 15-18	26	22	3	10	7	6	7
Nezletilí 0-18 celkem	33	28	3	11	7	13	9

Graf č. 2

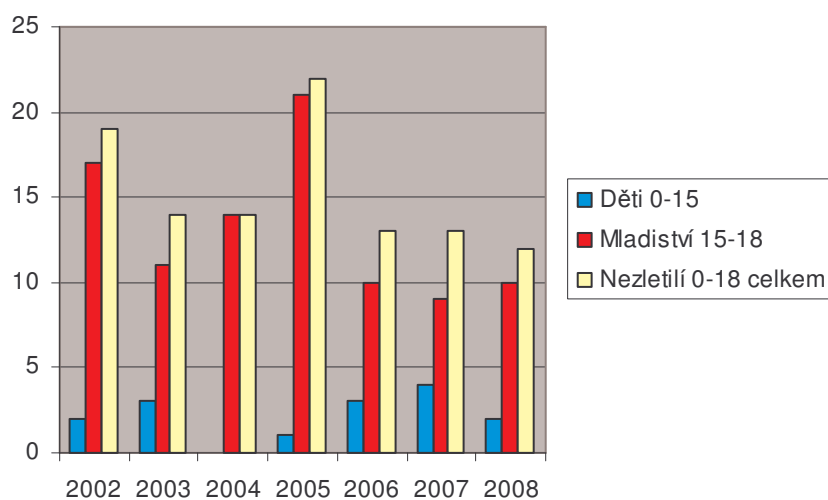
Výrazný pokles trestné činnosti mladistvých, lze vyčíst z grafu č. 2 znázorňující kategorii „krádeží vloupáním“, tj. krádeží za použití násilí. Co se týká věkové skupiny pachatelů do patnácti let, tak je zřejmé, že od roku 2004 je jejich podíl u této trestné činnosti nízký, přičemž výjimku tvoří rok 2007, kde byl naopak zaznamenán nárůst této věkové skupiny.

Tabulka č. 3

Krádeže prosté

Věkové kategorie	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Děti 0-15	2	3	0	1	3	4	2
Mladiství 15-18	17	11	14	21	10	9	10
Nezletilí 0-18 celkem	19	14	14	22	13	13	12

Graf č. 3

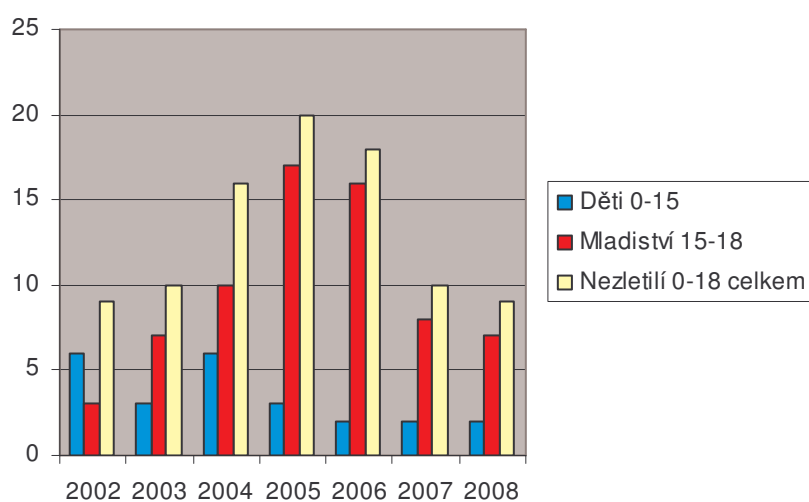
Kategorie trestné činnosti „krádeže prosté“, vykazuje za sledované období téměř vyrovnanou křivku, pouze v roce 2005 byl zaznamenán větší nárůst. Věková skupina dětí do patnácti let není co do počtu spáchaných skutků nijak výrazná.

Tabulka č. 4

Ostatní trestná činnost

Věkové kategorie	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Děti 0-15	6	3	6	3	2	2	2
Mladiství 15-18	3	7	10	17	16	8	7
Nezletilí 0-18 celkem	9	10	16	20	18	10	9

Graf č. 4

Graf č. 4 zahrnuje delikty označené jako „ostatní trestná činnost“, patří sem např. poškozování cizí věci, včetně sprejerství, neoprávněné držení platební karty, řízení vozidla bez řidičského oprávnění ad. Zatímco trestná činnost mladistvých od roku 2005 klesá, tak u dětí mladších patnácti let stagnuje na počtu dvou činů jinak trestných za rok.